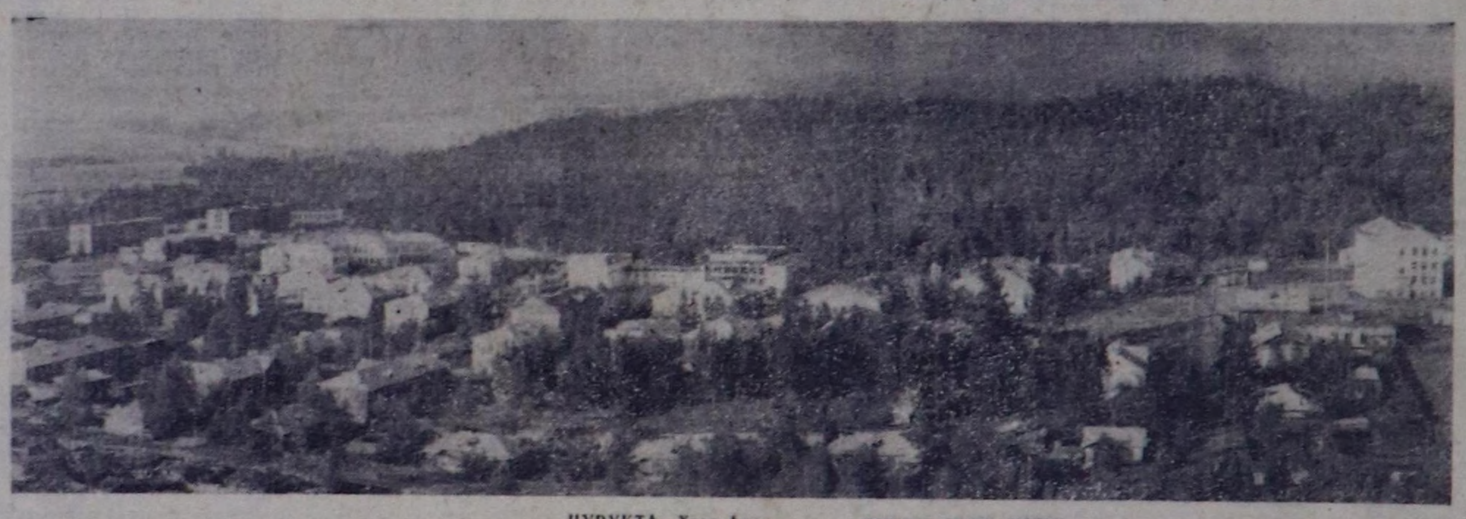

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (11366) | 1980 чылдың июль 20, воскресенье | 1925 чылдан үнделдеттинген | Өртээ 2 көп.

СПОРТТУҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ БАЙЫРЛАЛЫ

Москвага XXII Олимпиада оюннарының байырлыг ажыттынганы

Совет найысылалдың кырында олимпий беш дээрбектер кииcкип турар. Олар өндүр чаагай олимпийжи идеалдарга сырый каттышкан беш диптерниң спортчуларының каттыжышкынын көргүзүп турар.

Лужникиде В. И. Ленин аттыг Төп стадион. Янзы-бүрү өңнүг туктар торгу челээш кылдыр чайгынып турар. Чөөн индириниң кырында Олимпий одун хүлээп алырынга белен хүлер аяк бедип үнген. Ооң ийи талазында: «Эң-не дүрген, эң-не бедик, эң-не күштүг!» деп олимпийжи лозуңну бижээн. Маңаа июль 19-та спорттуң бүгү делегей байырлалы — Олимпиада-80-ниң байырлыг ажыдыышкынының ёзулалы болган.

Стадионнуң индирлеринге чүс муң ажыг көрүкчүлер бар болган. Оларның арасында бүгү диптерден келген он-он муң даштыкы аалчылар база бар.

Олимпийжи оюннар — улустарның тайбыңче, дугуржулгаже, чараш чүүлче чүткүлүн илередип турар делегейниң спортчу амыдыралында шылгараңгай болуушкун. Ону Олимпиаданың киржикчилеринге болгаш аалчыларынга бодунуң байыр чедиришкининде Леонид Ильич Брежнев онзалап демдеглээн. Олимпийжи Москвага турган хүннеринде спортчуларга спортка чаа чедиишкиннерни, өөрүшкүлүг хүннерни күзээн Совет күрүнениң баштыңчызының чылыг йөрээлдери спортчуларның чүректеринде изиг деткимчени алган, ак сеткилдиг спортчу демиселге боттарының күүседип шыдаар бүгү-ле эң дээре чүүлдерин көргүзеринге оларның чүткүлүн быжыктырган.

16 шак—Лужникиге Кремльдиң шактарының кагары дыңналган. Фанфарларның үнү чаңгыланган. XXII Олимпиаданың оюннарын байырлалдыг ажыдарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чедип келгениниң дугайында дыңнадыгны стадион диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Совет күрүнениң баштыңчызын Төп олутче ДОК-туң Президентизи лорд Килланин, «Олимпиада-80-ниң» организакчы комитединиң даргазы И. Т. Новиков болгаш ДОК-туң Протоколунуң эргелекчизи Х. А. Самаранч үдээннер.

Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизин күүсеткен.

Стадионнуң Төп олудунга эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин. А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар олурушкан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары-биле кады Төп олутка БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле Зуан, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак база олурушкан.

Олуттарга Олимпиадага янзы-бүрү чурттардан чедип келген күрүне, политика болгаш хөй-нииити көскү ажылдакчылар, элээн каш күрүнелерниң найысылалдарының мэрлери, делегей организацияларының удуртукчулары. Делегейниң Олимпий Комитединиң кежигүннери, делегейниң спорт федерацияларының президентилери, дипломаттыг корпустуң кежигүннери олурушкан.

Индирлерде ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, республикаларның, крайларның, областарның болгаш Москва хоорайның партия, совет организацияларының удуртукчу ажылдакчылары олурушкан.

Оюннарны эгелээрин ажыдарының дугайын алдарлыг совет композитор Дмитрий Шостаковичиниң байырлал увертюразы дыңнаткан. Ол увертюра дээрге Москва Олимпиадазының музыкалыг сүлдези болур.

Бурун шагның баштайгы олимпиадаларының төөгүзү көрүкчүлерге сагындырып келир. Күш-культуржулар чаржыр орукка грек улустуң байырлалга кедер хевин кеткен, амфора дээр савалар туткан аныяк оолдар көстүп келген. Оларның соон дарый эрте-бурунгу грек улустуң дөрт аът кошкан тергези чоруп орган. Москва Олимпиадазын ажыдарынга киришкен спортчуларның чоруп орган оруун каас-чараш кылдыр кеттинген кыстар роза чечектер-биле каастап бар чыткан. Оюнчуткан бо көргүзүг шаг төөгүден бээр тайбыңга, найыралга болгаш бот-боттарын билчип хүндүлежир чорукка бараан боор келген олимпизмниң чырыткылаңчак идеяларының салгалдан салгалче дамчып чоруурун көргүскен.

Олимпиаданың буянныг херээ дээш Москвада 81 чурттан алды муң ажыг эң шылырак спортчу чедип келген. Европаның, Азияның, Африканың, Латин Американың, Австралияның спортчу аныяктарын стадионга турганнар чылыы-биле уткаан.

Олимпиаданы ажыдарының чаңчыл апарган чурумун ёзугаар парадты Грецияның спортчу делегациязы ажыткан. Чүге дээрге ол чурт бүгү делегейниң чонунга олимпиада деп оюннарны эгелеп бараалгаткан болгай. Олимпий оюннарының чуртунуң национал тугун Грецияның эң эки спортчуларының бирээзи — яхтсмен Илиас Хадьипавлис тудуп алган чораан.

Оюннар киржикчилериниң бир шак дургузунда үргүлчүлеп келген парады Москва оюннарынга хөй-хөй чурттарның база улустарның калбаа-биле киришкениниң чайыннанчак херечизи болган.

Ол парадты XXII Олимпий оюннарының организакчызы чурт—ССРЭ-ниң делегациязы хагган. Делегейниң олимпий шимчээшкининге киириштирип турар улуг үлүг-хуузу дээш бистиң чуртувус бо оюннарны организастаар эргени алган. Совет спортчулар 28 чыл бурунгаар эң баштай Олимпий оюннарынга киришкен. Ынчан ол оюннар Хельсинкиге болган. Совет спорттуң тугун Мельбурнуң болгаш Римниң, Токионуң болгаш Мехиконуң, Мюнхенниң болгаш Монреальдың стадионнарынга бедии-биле туткан совет спортчуларга оон бээр олимпий чемпионнарының алдын медалын 260 катап тывыскан. XXII Олимпиадага совет спорттуң эң хөй төлээлекчилери киржир. Олимпий оюннарының 203 хевиринге 560 совет спортчу киржир.

В. И. Ленин аттыг стадионга ССРЭ-ниң Күрүне тугун Монреальдың маадырларының бирээзи, олимпий чемпиону, классиктиг хүреш талазы-биле делегейниң беш дакпыр чемпиону Николай Балбошин тудуп алгаш киирип келген.

Парадтың киржикчилери стадионнуң төп индириниң баарынга чыскаалышкан.

«Олимпиада-80» оргкомитеттиң даргазы **И. Т. Новиков** микрофонга чоокшулап келген. Оон чугаалааны болза:

— Хүндүлүг эш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы!

Олимпийжи ог-бүлениң хүндүлүг кежигүннери!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Хүндүлүг кадыннар болгаш дээргилер!

Эштер!

Бөгүн мында, Владимир Ильич Ленин аттыг Төп стадионда чыглып келгеннерге, делегейниң спортчу хөй-ниитизинге XXII Олимпиаданың Оюннарының эгелээни-биле холбаштыр Москвага 1980 чылдың Олимпийжи оюннарының Организастыг комитеди чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип тур.

Бистиң чалалгаларывысты хүлээп алган болгаш чалыы назының болгаш спорттуң бо кайгамчык байырлалынга киржири-биле, боттарының спортчу делегацияларын Москваже чорупкан национал олимпийжи комитеттерге өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис.

Москва хоорай, он-он муң совет кижилер Оюннарның спортчу, организастыг база техниктиг бедик деңнелге, Олимпийжи хартияның дүрүмнеринге долу дүүштүр эртерин хандырар дээш бүгү чүвени кылган.

Москвага Олимпийжи оюннарга бүгү диптерниң спортчулары боттарының чедиишкиннерин калбаа-биле илередип көргүссүн, ол Оюннар олимпийжи шимчээшкиниң хөгжүлдезинге чаа идиг берзин, олимпизмниң чаагай идеалдарының нептерээринге, улустар аразынга бот-боттарын билчириин, найыралды болгаш тайбыңны быжыглаарынга барзан болзун дээш кызыткай бис.

«Олимпиада-80-ниң» оргкомитеди бодунуң ажыл-чорудулгазын Делегейниң Олимпий комитеди, делегейниң спортчу федерациялары болгаш национал олимпий комитеттери-биле сырый харылзаалыг чорудуп келген.

XXII Олимпиаданың оюннарынга улуг деткимчени ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак көргүзүп келген.

Организастыг комитет Оюннарның бүгү киржикчилеринге спортчу эң бедик чедиишкиннерни болгаш шынчы база деңэргелиг маргылдааларга олимпийжи шаңналдарны күзеп тур.

Лорд Килланинге, Делегейниң Олимпий Комитединиң Президентизинге чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, силерге ону таныштырар аас-кежиктиг болдум.

ДОК-туң Президентизи лорд **Килланин** чыылганнарга чүве чугаалаан:

Хүндүлүг дарга Новиков, мени таныштырганы дээш өөрүп четтирдим.

Бөгүн маңаа бүгү спортчуларга болгаш судьяларга, ылаңгыя, оларже күштүг ыйыышкынны таварыштырып турза-даа, маргылдааларга чедип кээр деп шиитпирлээш боттарының долу хамаарышпас чоруун көргүскеннерге байыр чедирип тур мен. Бо Оюннар Делегейниң Олимпий Комитединиң боол турар болгаш оларны эрттирериниң талазы-биле эргени чүгле ол хоорайның ону эрттирер аргалыын барымдаалап тыпсыр деп чүвени база катап чугаалаар ужурлуг мен.

Мында тургустунуп туттунган тергиин эки тудугларга бот-боттарын ёзулуг билчириниң байдалынга, политиктиг, шажын-чүдүлгелиг база расалыг бүгү ылгавырларны ажып эрткеш, маргылдажырыңарны силерниң шуптуңардан дилеедим. Организастыг комитет ДОК-туң дүрүмнерин хажык чок сагып келген.

1896 чылда барон Пьер де Кубертенниң катап эгиткени амгы үениң XXII Олимпиадазының оюннарын ажыттынганың чарлаарын Президент Л. И. Брежневке саналдаар аас-кежиктиг болдум.

Леонид Ильич Брежнев мынча деп чарлаан:

Делегейниң Олимпий комитединиң Президентизи хүндүлүг дээрги!

Делегейниң спортчулары!
Хүндүлүг аалчылар!
Эштер!
Амгы эраның XXII Олимпиадазы болур 1980 чылдың Олимпий оюннарын ажыттынган деп чарладым!

Стадионга диңмиттиг, үргүлчүлелдиг байырлыг кыйгылар диңмирээн, фанфарларның байырымныг аялгазы куттулган. Совет сес спортчулар кииcкээн олимпийжи тукту киирип келген. Ону хүндүлүг эскорт — холдарында көге-буталар туткан 22 спортчу үдеп чораан. Олимпий гимнин күүсеткен. беш өңнүг тудушкан дээрбектерлиг холбеңнээн ак тук стадион кедезинче көдүрлүп үнген. Дээрже туң ак чээрби ийи куш кылыйты ужупкан.

(Уланчызы 4-кү арында).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Чазаа июль 18-те Кремльдиң Съездилер ордузунга Москвага XXII Олимпиаданың оюннарының ажыттынганы-биле холбаштыр хүлээп алыышкын кылган.

Хүлээп алыышкынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, Делегейниң Олимпий Комитединиң кежигүннери, делегейниң спорт федерацияларының президентилери болгаш чиңгине секретарьлары, «Олимпиада-80-ниң» оргкомитединиң кежигүннери, национал олимпий комитеттерниң удуртукчулары болгаш 1984 чылдың кышкы болгаш чайгы олимпий оюннарының оргкомитеттериниң удуртукчулары, спорт шимчээшкининиң өске-даа ажылдакчылары, Москва Олимпиадазының киржикчилери-спортсменнер, хөй-нииттиниң төлээлекчилери чораннар.

ССРЭ-ниң Чазааның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин олурушканнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Бистиң чуртувуска Олимпий хартияның дүрүмнерин болгаш саавырларын, Делегейниң Олимпий Комитединиң негелделерин хандырар дээш, делегейниң олимпий шимчээшкининге эң-не калбак деткимчени херек кырында көргүзер дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылган деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Олимпий оюннары чедиишкинниг эртсин дээш спортчуларга кылган бүгү чүүлдер дээш өөрүп четтиргенин ДОК-туң президентизи лорд Килланин бодунуң чугаазынга илереткен.

Хүлээп алыышкын найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

XXII ОЛИМПИАДА ОЮННАРЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ СӨС

Хүндүлүг олимпийжилер!

Бөгүн XXII Олимпиада Оюннарының ажыттынар хүнүнде, силерниң шуптуңарга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис. Тайбың болгаш дептишиге дээш Юрий Гагаринниң эгелээн космос эстафетазын бистиң экипажывыс уламчылавышаан.

Станцияның соңгаларындан Олимпий Оюннарының Төрээн чурту Грецияны, олимпий шимчээшкининиң эң дээрелериниң даалдап келгени Москваны көрүп чор бис. Бистиң адаавыс-биле силерниң төлээлеп турар диптериңер эртип турар. Космос марафонунуң орбитазынга Черниң кайы хире чаражын онза күш-биле миннир сен. Ол кижилерниң аас-кежиинге тургустунган, ынчангаш аңаа быжыг, ыканыштыг тайбың кончуг чугула.

Найыралдың олимпий оду черге кезээде хып турар болзун! Чүгле спорт шөлдеринге кижилер адаанажыр болзун!

Силерге космосчу кадыкшылды, шудургу чорукту болгаш чедиишкиннерни, шынчы демиселге чайыннанчак тиилелгелерни, күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадылгага чедиишкиннерни күзедивис.

Леонид **Попов,** Валерий **Рюмин.**

КИДИН ТҮЛҮКТЕЙ БЕРГЕН

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхоз келир чылдың кыжынында нииттиниң малынга 5350 тонна сигенни, 11.900 тонна силосту, 200 тонна витаминниг сиген далганын, 750 тонна сенажты белеткээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде совхозта сиген кезилдези болгаш сенаж салыышкыны массалыы-биле чоруп турар.

— Нииити совхозтуң девискээринде сигенниң үнүжүн эрткен чыл-биле деңнээрге, арай куду,—деп, совхозтуң кол агрономиу Хемер-оол Биче-оолович Куулар чугаалады.—Ындаа-даа июль айның баштайгы хүннеринде наашкын болуп турары-биле оът-сигенниң үнүп турары эки-дир. Сиген кезилдезинге бистер июль 2-ден эгелеп кирдивис. Бо ажылды баштай совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажыл-ишчилери эгелээн, ам ында хөй сиген кестинген. Мал чеминиң планы улуг. Бүгү-ле аргаларны ажыглап тургаш, планы күүседир апаар бис. Биске план күүседиринге кол түве хөй чылдыг сиген шөлү болур. Сиген планының барык-ла 75 хире хуузун хөй чылдыг сиген-биле күүседип турар бис. Ону бо чылын 3350 га черден кезер. Люцернаның дужуду багай эвес, баштай кескен сиген шөлдериниң бир гектардан 20 — 25 центнер болуп турар. Амгы сорулга болза бо хөй чылдыг сиген шөлүн дарый суггаргаш, оон ийиги кезилдени алыры болур. Сиген кезилдезинде ийи механизастаан бригададан аңгыда, хол-биле 60 кижи кезип турар. Оларда сиген кезип, бөлер, сарааттаар техника четчир.

Суггаттыг шөлдерде сигенниң үнүжү шынап-ла эки. Буга-сумуннар уннарында сигенниң кескен, бөлген удус-ла хөй. Совхозтуң чамдык суггатчылары ам кукуруза суггарылгазынче кирген. Кукурузаның үнүжү эки.

— Бистиң механизастаан бригадавыс маңаа ажылдап тургаш, ам өске шөлче көшкен. Бо шөлде сарааттарны чаңгыс черге бөлгеш, шөлдү суггарып эгелээр,—деп, агроном чугаалады.

Аксы-барлыкчыларның бригадазының төвүнге келгеш, бригадир Саая Кан-оол-биле ужураштывыс.

— Механизастаан звенода тос кижи 5 тракторлуг ажылдап турар. Оон аңгыда хол-биле 6 звено кезип турар. Бирги неделяның түңнелинде олар 195 тонна сигенни белеткээн. Планывыс 1665 тонна. Ону күүседип болурунуң аргазы бар,—деп, бригадир бүзүреңнииг чугаалай-дыр.

Сигенчилерниң хөй кезии комсомолчу-аныяктар. Оларның арасында социалистиг чарышты калбарткан. Ажыл-ижи демниг, техникада үрелишкин чок.

Механизастаан өске звенону аныяк тракторист Анатолий Хомушку удуртуп турар. Оларның алган хүлээлгези улуг—1500 тонна сигенни белеткээр. Сиген кезип турар тракторист Сергей Саая, дырбаашта ажылдап турар Хертек Санаа, сараат салыкчызы Оржак Чечек-оол олар хүн бүрүнүң шалыпчылары болуп турар.

Сигенчилерниң бригадазының төвүнде тускай өгнү, будка бажыңны тургускан. Аъш-чем-биле хандырылгазы багай эвес.

Төп салбырда Артист-оол Хомушкуга удурткан механизастаан звено мурнуку чылдарда районга каш удаа тиилекчи болуп келген сигенчи звеноларның бирээзи. Бо удаада оон ажылының темпизи аксы-барлыкчыларга четпейн турар. Кезер ужурлуг шөлдеринде люцернаның үнүжү эки, харын-даа чамдык черлерде калбарып чыдар дей бергилээн. Чаъс, өл-шыкка чылдагааннааш, ажылдавайн турар. Төп салбырда хол-биле сиген кезер звеноларның саны эвээш. Мында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы 10 тонна сиген белеткээри-биле ажылдап турар. Июль 14-тен эгелеп төп салбырда сенаж салыышкынны эгелээн.

Төп салбырда сиген далганы белеткээр АВМ агрегатты ажыглаары экижээн. Ында ажылдап турар улус аңаа мергежээн. Сөөлгү хүннерге чедир олар 35 тонна сиген далганын белеткээн.

Барлыкчылар бо чылын база боттарының малынга четчир чем курлавырларын тургузуп ап болурунуң аргазы бар. Борта чүгле организакчы ажыл херек. Совхозтуң Хөнделен, Бижиктиг-Хая салбырының ажыл-ишчилери дарый сиген кезилдезинге кирери чугула.

Х. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Республиканың малчыннар хуралындан

Июль 19. Тываның мал ажылының ат-сураглыг кижилери, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, удуртур ажылдакчылар найысылал Кызылда хөгжүм-шии театрынга чыылган. Олар республиканың мурнакчы малчыннарының хуралында онгу беш чылдың сөөлгү чылының бирги чартыында кылган ажыл-херектерин түңнеп чугаалажыр дээш четкилеп келгеннери ол.

Хуралды СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Е. Серяков ажыткаш, илеткелчи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендумеге сөс берген.

Тываның ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген чүүлдерни база түңнелдерни изии-биле деткээп болгаш партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чыылдырар дугайында Пленумнуң шиитпирин улуг сеткил хайныышкын-биле уткаан.

Республиканың малчыннары, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары-биле бир демей, көдээ ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) болгаш оон соондагы Пленумнарының салган сорулгаларын херек кырында боттандырар дээш эвээш эвес ажылдарны кылган. Чартык чылда күрүнеге эът садарының планы 105,4, сүттүү—106.2, дүктүү—137,6 болгаш чүүрганы—146,4 хуу күүсеттинген. Эът, сүт садарының пландарын Эрзин, Тожу (эът) болгаш Бий-Хем (сүт) районнардан өскелери шупту күүсеткен. Дүк садар талазы-биле чартык чылда социалистиг хүлээлгелерин районнар бүрүн күүсеткен. Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның шупту совхозтары мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Мал продукциязының шынары база экижээн: саттынган бүгү сүттүң 90 хуузу бирги, ийиги сорттуң болган, а дужааттынган малдың 78,4 хуузу эң бедик болгаш ортумак деңгилделиг.

Кыштаглаашкынның эрткен тос айларында мал продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле районнарның, совхозтарның, фермаларның, бригадаларның база малчыннарның арасынга чарлаттынган социалистиг чарышка Өвүр район, Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхоз, Кызылдың куш фабриказы болгаш Өвүрде «Кызыл-Тук» совхоз тиилекчи болган. оларга чарыштың негелдезин ёзугаар шаңналдарны тывыскан.

Мал ажылынга үр үеде ажылдап, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ал келгени дээш дөрт кижиге Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, бир кижиге Тыва АССР-ниң алдарлыг мал эмчизи деп хүндүлүг аттарны тывыскан, хойжулардан, саанчылардан алды кижи республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ажылга эки көргүзүглерни чедип алган хөй-хөй хойжулар, саанчылар, сарлыкчылар, ивижилер, инек кадарчылары, куш ажаакчылары өртектиг белектер, турисчи путёвкалар, оочур чокка чиик машиналар, мотоциклдер садып алыр талоннар-биле шаңнаткылаан. Ол дээрге Төрээн чуртка хөй продукцияны бүдүрүп берип турар мурнакчы ажыл-ишчилерниң кызымаккай күш-ажылын бедии-биле үнелеп көргениниң демдээ-дир.

Мөңгүн-Тайга районнуң малчыннары 100 баш малга онаалтыр 84 анай, хураганны камгалап алган. Бирги чартык чылда хойнуң баш санының өзүлдези 6 хуу ажыг болган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның совхозтарында хой, өшкүнүң баш саны өзүлделиг болган.

Республиканың сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригадаларының чарыжынга «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы, «Шекпээрниң» Суг-Кажаа, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ийиги Алаак фермалары, «Алдан-Маадырның» Оргу-Шөл, «Кызыл-Туктуң» (Өвүр) Саглы-Бажы, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Дүвүрен хойжу бригадалары мурнуку одуругже үнген.

Мал семиртиринге бедик көргүзүглерни ажыл-агыйлар арызының Суглак каттыжышкыны, «Революцияның чалбыыжы», «Россия» болгаш өске-даа совхозтар чедип алган. Малдың баш санынга онаалтыр төл камгалап алырының чартык чыл планын «Бай-Тал», «Кара-Хөл», «Мурнакчы» «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарның малчыннары ажыр күүсеткилээн. Оларның кызымаккай күш-ажылы бүгү талалыг макталга төлептиг дээрзин илеткелчи онзалап демдеглээн.

Ооң-биле чергелештир эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, республиканың мал ажылында шыңгыы четпестер бар, анай, хураган болгаш кулун алыры хөлчок эвээжээн, мыйыстыг бода малдың, хой, өшкүнүң баш саны районнарның хөй кезиинде кудулаан. Оон бир кол чылдагааны кыштаглаашкынны багай организастап эрттиргенинде болган.

Хөй-хөй совхозтар кыштаглаашкынга багай белеткенгениниден септеттинмээн, ажык болгаш шык кажааларга мал турган, хойжулар чегче белеткеттинмээн, одаар чүүл курлавыры четпес дүжүртүнген кыштаглаарже көшкен. Ындыг фактылар ылаңгыя Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга тургулаан. Элээн хөй совхозтарга малды суг-биле хандырарынга үзүктелиишкиннерни болдуруп турган, а «Тес-Хем», «Чаа оруң», «Коммунизмниң херели», «Ак-Туруг», «Коммунизмче оруң», «Торгалыг» совхозтарга суг сөөртүр машиналарның чамдык кезии тоймаглаттынган, суг кудар саваларны чыдыр херексел-биле деривээн турган.

Кышкы одарларны чөп ажыглаарының тодаргай планын совхоз бүрүзүнге ажылдап кылбаан, хөй коданнар күзүнне саза бастырып каапкан одарлар оъттап кыштаар ужурга таварышкан. Эмнелге-профилактиктиг ажылдар чогуур деңнелге организастаттынмаан, аарыг болгаш арып баксыраан малды эки чемгерип, эмнээри-биле кодандан аңгылап үспейн турган. Чамдык совхозтарга чем болбаазырадыр дыка хөй дериг-херекселдер ажылдавайн турган, хөй-хөй коданнар малга чем каап бээр, суг кудуп бээр херекселдер-биле хандыртынмаан. Бо бүгү четпестерден хөй мал өлген, баш саны кызырылган. Бирги чартык чылда ылангыя Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарга хөй чидириглер болдурган, оон хөй кезии — бо чылын төрүттүнген төл. Маңаа чамдык малчыннарның хүлээнген ажылынга харысалга чогундан хөй мал өлүп болгаш чидип турарын айтыр херек.

Совхозтарның удуртукчулары болгаш кол специалистери хойжуларның, чылгычыларның ажылын багай контрольдап турар оларның чамдыктары мал төлүн учётка киирбейн, чажырып, чоок кижилеринге болгаш төрелдеринге берип турар, хой, инек, чылгы коданнарын үр үеде хайгаарап көрбейн, ээн каапкаш чорүй баар таварылгалар бар.

Совхозтар ажылчыннарының хуу малы нииттиниң малы-биле кады турары оон баш санын камгалаарынга, мал чемнерин шын чарыгдаарынга, продукция алырынга багай салдарны чедирип турар. Чамдык районнарда мурнунда мал оорлаан дээш херекке онаажып чораан кижилер мал ажылында ажылдап турар. Чер-черлерде нииттиниң болгаш хуу мал оорлаар чоруктар читпейн турар. Мындыг үүлгедиглерге удур хайыра чок демисежир ужурлуг бис.

Илеткелчи оон ыңай совхозтарның хөй кезиинде зоотехниктиг учёттуң, уксаалыг мал-биле ажылдың багай тургустунганын, малдың кызыраар чоруунуң хөйүн, баш санының өспейн турарын, зооветеринария ажылдакчыларының, тарыкчы техниктерниң болгаш мал ажылының өске-даа специалистерниң дыка четпес ажылдап турарын шүгүмчүлеп демдеглээш, ол четпестерни эдер талазы-биле сорулгаларны айыткан.

Амгы үеде малчыннарның мурнунда бирги чергениң сорулгазы болза чайгы одарларны таарымчалыг үени чөп ажыглап тургаш, малды семиртири, оон алыр продукцияны көвүдедири, бүгү күштү, арга-курлавырларны мөөңнеп тургаш, малга четчир чемнерни белеткеп, кыштаглаашкынга ыяк белеткенип алыры болур. Ам эң чугула ажылды—малга чем белеткелин Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин болгаш Тожу районнар оожум темпилиг чорудуп турар. Чөөн-Хемчик, Бий-Хем болгаш Кызыл районнарда сиген кезериниң планын күүседири 2 хуу безин четпээн. Совхозтарда хөй АВМ-нер үрелиг, ажылдавайн турарындан витаминниг сиген далганы белеткээри багай чоруп турар.

Бо чылдың күрүне планнарын күүседир төлээде, ийиги чартык чылда 18151 тонна эътти, 14261 тонна сүттү, 2977 муң чүүрганы болгаш 1818 тонна дүктү садар ужурлуг бис. Ынчангаш малдың баш санын бүрүн камгалаары, оон продуктулуун бедидери, кыштаглаашкынга белеткелди чер бүрүзүнге амдыгаштан калбартыры — хүннүң соңгаарлаттынмас сорулгазы.

Тываның малчыннары, бүгү ажыл-ишчилери онгу беш чылдың планныг даалгаларын бүрүн күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш эң-не күжениишкинниг ажылдаар дээрзин илеткелчи түңнелинде айыткан.

Хуралга Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң хойжузу И. С. Данзурун, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң саанчызы Т. Д. Кара-Сал, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң мал эмчизи Т. В. Морозова, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң малчыны Б.-С. Ч. Донгак, Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозунуң хойжу бригадазының бригадири Б. И. Хертек, «Нарын» совхозтуң хойжузу С. Н. Мижит болгаш өскелер-даа санал берип, боттарының ажыл-агыйларында, районнарында мал ажылының байдалын ханы сайгарылгалыг чугаалап, көдээ ишчилерниң беш чылдыг чедиишкинниг доозар, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерлиг, шудургу ажылдап турарын демдеглээннер.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар, оларның шынарын экижидер талазы-биле чарышка тиилекчи болган Өвүр районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирип, мал төлүн менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн Мөңгүн-Тайга районга II-ги чергениң дипломун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Ол ышкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты алганнарга шынзылгаларны, шаңнаткан мурнакчыларга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Оон аңгыда эки көргүзүглерни чедип алган хөй-хөй хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга дипломнарны берген, мал ажылының дыка хөй мурнакчылары өртектиг белектер, путёвкалар, оочур чок машина, мотоцикл садып алыр талоннар-биле шаңнаткан.

Хуралдың киржикчилери республиканың бүгү малчыннарынга, чер ажылдыгларынга, көдээ тудугжуларга, бүгү ажылчы чоннарга кыйгырыгны хүлээп алган. Ында чугаалап турары болза:

Мал баш санын, бирги ээлчегде коданны өстүрериниң үндезини болур төрүүр мал бажын өстүрериниң хемчеглерин алыр; тускай эртемниглерниң бүгү малчыннарның күжениишкинин нииттиниң малын камгалаарын хандырарынче угландырар; уксаажыдылга ажылын экижидер; — чайгы одарларны чөп ажыглаар, одарладып семиртириниң болгаш семиртип азыраарының мурнакчы аргаларын шиңгээдип, бедик немелде деңзини чедип алыр; бүгү эъткир инектерни саар коданнар кылдыр чоокку хүннерде шилчидер, сүттү бүдүрериниң база садарының чыл планын ыяп-ла күүседирин хандырар; — хойнуң чайгы кыргылдазын дүрген доозар; мал чеми белеткээринге тараа комбайннарын болгаш одуртулай алыр жаткаларны киириштирер, техниканы ажыглаар, чурттакчы чонну, пенсионерлерни, бажың ээлери херээженнерни, школачыларны хаара тудар; хойжу өг-бүлелер боттарының күжү-биле 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр; суурларның чурттакчыларынга, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның коллективтеринге тодаргай онаалдаларны доктаадып тургузар; чуртталга черлерин, чунар-бажыңнарны, кызыл-булуңнарны, мал кажааларын, мал чемгерер херимнерни, сегилерни болгаш складтарны кышка октябрь 1-ден орай эвес белеткеп доозар, фермаларның база чем хайындырар цехтерниң технологтуг дериишкиннерин чогумчалыг ажылдаарынга белеткээр.

Өвүр районнуң төлээлекчилеринге Кызыл тукту тывсып турары.

Национально-
краеведческий
отдел

Бөгүн— Металлургтуң хүнү

ЭКОНОМИКАНЫҢ КОЛ ҮНДЕЗИНИ

Кара болгаш өңнүг металлургия өңгү беш чылда шапкын темп-биле хөгжүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш адырның ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам бедидериниң чаа-чаа курлавырларын ажыглап турар. СЭТА-ның корреспондентизи ол дугайын мынча деп медеглээн:

БЕДИК ШЫНАРНЫҢ КАҢЫ

Донецкиниң В. И. Ленин аттыг заводунга каңны электри-биле хайындырар бүдүрүлгениң ийиги ээлчээн хуусаа бетинде ажыглалга кийрген тудугларның күш-ажылчы эстафетазын металлургтар хүлээп алган.

Бедик шынарлыг металлды бүдүрүп үндүрери хүнүнүңне көвүдеп турар. Өске каңнарга деңнээрге, ооң кылган кылыглар эң быжыг—ындыг каңны бүдүрүп турар чаа комплекс чылда чартык миллион тонна чедир каңны бүдүрүп үндүрер. Донецкиниң электрометаллургтарының продукциязын машина тудуушкунунга ажыглаары күш-ажылчы чарыгдалдарны болгаш металл артынчызын дыка эвээжедир.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур чарышка кириштиишкен, чаа комплекстиң төлевилээн күчүзүн хуусаа бетинде шиңгээдип алырын каң ээлдирикчилери хүлээнген.

Ол дыңнадыгны ССРЭ-ниң кара металлургия министриниң оралакчызы С. В. Колпаков мынчаар тайылбырлаан:

Машина тудуушкуннуң, электротехниктиг болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырларының шапкын хөгжүлдези бедик шынарлыг каңны бүдүрүп үндүрерин негеп турар. Ындыг агрегаттар хөй-хөй металлургия бүдүрүлгелериңде бар, электри-биле каң хайындырар улуг заводтар ажылдап турар: Москва хоорайының «Электросталь», электри-биле каң хайындырар завод (Узбекистанда) болгаш оон-даа өске.

Эң быжыг каңны болгаш ээлдиригглерни алырының, электрошлактыг, электрон-херелдиг болгаш оон-даа өске мурнакчы арга-хевирлерин бо беш чылда хөй-биле ажыглап келген. Конвертор аргазы-биле каң ээлдирери улам хөгжээн. Нижнетагильдиң, Караганданың комбинаттарында, Новолипецкиниң, Кривой Рогтуң заводтарында эң улуг күчүлүг агрегаттар ажылдап турар. Оларның бирээзинге-ле улуг цехтиң бүдүрүп үндүрери хире металлды кылып үндүрүп турар.

Доменалыг суугу чокка каң бүдүрер металлургияның баштайгызы — Оскольскиниң электрометаллургия комбинадының тудуу чоруп турар. Каңны ында, чуртта бир-ле дугаарында, демирни катап тургузарының аргазы-биле бо чылын алыр апаар.

Череповецтиң металлургия заводунуң бүдүрүп үндүргени каңны ажыглааныңдан чурттуң машина тудуушкун бүдүрүлгелериңге металлдың чарыгдалы 35 муң тоннага эвээжээн.

Каң лента чоорту-ла дөрт кырлыг хоорзаның хевиринче кирип бар чыдар. Ону машина тудуушкунунга ажыглап турар. Каңны чиңгеледир өериниң 170 хевирлерин Череповецте бүдүрүп үндүрүп турар. Чагыкчыларының аразында — Уралдың, Сибирьниң, Прибалтиканың, Закавказьениң, Ортаакы Азияның бүдүрүлгелери бар.

ЧЕР АДААНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Ханызы бир километр чедип турар рудалыг шөлдү Норильск хоорайында «Октябрьский» чес-никель рудниги ажылдап кылып эгелээринге белеткээн.

Норильскиниң даг-металлургия комбинадын чиг-эт-биле хандырып турар бо бүдүрүлге дүргени-биле хөгжүп орар. Оон-даа өске улуг рудниктерниң күчүзү улам улгадып, эң ханы «Таймырский» рудниктиң тудуу чоруп турар, «Скалистый» деп чаа даг бүдүрүлгезин тударын төлевилээн. Олар Надеждинскиниң металлургия заводунуң чиг-эт баазазын улам быжыглаар. Ол завод төлевилээн күчүзүнге чедерге, Норильскиниң үлетпүр районунга өңнүг металлдарны хайындырып үндүрери барык ийи катап көвүдээр.

Талнахск-Октябрьскиниң полиметаллдар чыдар черлериниң рудазын металлургтар чогуур хуусаадан үш чыл эрте алган. Өңгү беш чылдың эгезинден бээр Узбекистанда честиң, Казахстанда бокситтерниң, Кыргыс ССР-де сурьманың болгаш мөңгүн-суунуң чыдар черлерин шинчилеп эгелээн.

Руданы комплекстиг ажыглаарының сорулгазы металлургтарның мурнунда тургустунуп турар. Ол айтырыгны Норильскиде чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

ИЙИ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕННЕР

Тываның автомобиль септээр заводунуң шуткулга цегиниң коллективи төрээн Коммунистиг партияның ээлчеглиг XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгезинге цехтиң чамдык ажылчыннары 1980 чылдың бирги чартыында өңгү беш чылда хууда планнарын күүседирин аазаннар. Олар боттарының берген сөзүнге ээ болганнар.

Автосептелге заводунуң шуткулга цегиниң коллективи өңгү беш чылда 2803 тонна шуткулга продукциязын бүдүрер турган, беш чылда херек кырында 2830 тонна шуткулганы кылып, планны бүрүнү-биле күүсеткен. Ниити продукция бүдүрер талазы-биле беш чыл даалгазы база ажыр күүсеттинген: 927,2 муң рубльдиң продукциязын үлүс ажылгыйынга бээр турган, ону херек кырында 930,6 муң рубль четирген. Заводтуң ол цегиниң коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демисели күштелдиргеш, ол талазы-биле планны 100,8 хуу күүсеткен.

Шуткукчулар боттарының профессионал байырлалын—Металлургтуң хүнүн техника-экономиктиг бүгү көргүзүглер талазы-биле ынчаар чедиишкинниг уткаан болгаш бо чылдың төнчүзүнге чедир 262 тонна шойдан шуткулганы бүдүрүп үндүрерин СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр хүлээнген.

Заводтуң партия бюрозунуң болгаш администрациязының социалистиг чарышты бедик деңнелге организастап, оон дээштиг чорууң калбартканының түңнелинде цех ындыг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Бо беш чылдың эрткен он сес кварталдарын улаштыр шуткулга цеги заводтуң бүгү участоктарының аразында социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи боор келген.

Коллективтиң алды кежигүнү боттарының хууда беш чыл планын күүседипкеш, бо хүннерде он бирги беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш заводта эң-не хүндүткелдиг болгаш мергежилдиг шуткукчулар Е. И. Лубенский, А. И. Смородников олар ийи беш чылдың планнарын күүседип четтигипкен болгаш он ийиги беш чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Тываның автосептелге заводунуң ол цегиниң коллективи күш-ажылчы эгелээшкиниң автору боор тураны айтыр херек. Ол цех СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде күш-ажылчы чедиишкиннерин рапорттаар дээш чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алыр дугайында заводка баштай эгелекчи саналын кылып, өске участоктарның ажыл-ишчилерин боттарының үлегер-чижээн эдеринче кыйгырган.

А. ТОМИЛИН.

Украин ССР. Каңның чуга адаларын белеткээр «3600» деп стан—Европада ол талазы-биле улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ждановтуң «Азовсталь» заводунда ол бүдүрүлге өңгү беш чылдың эгезинден-не пландан ажыр 60 муң тонна каң ама демирлерни бүдүрүп үндүрген. Ол улуг комплекстиң санаттынган күчүзүнден 200 муң тоннага хейну ол коллектив кылып үндүрген.

Каң ейүкчүлериниң ындыг бедик көргүзүглери социалистиг чарышты дээштиг организастааныңдан чедип алдынган. Металлдың шынарын бедидер дээш демисел «Азовстальда» күш-ажылчы чарыштың кол негелдези апарган. Каң ама демирлерниң 19 хевирлеринге күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Ооң өңгү тонна бүрүзү-ле хүндүлүг беш булуңчук-биле демдеглеттинип үнүп турар. Чурттуң газ дамчыдар суугуларынга, суднолар болгаш автомобильдер үндүрер заводтарынче ол бедик шынарлыг металлды чорудуп турар.

Каң ама демирлерни бүдүрүп үндүрүп турар коммунист Виктор Иванович Дьяченконуң удурткан цехтиң ээлчээ социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнген, ол ээлчег муң-муң тонна бедик шынарлыг продукцияны пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

ЧУРУКТА: мурнакчы ээлчегниң каң ейүкчүлери. Ортузунда —коммунист В. И. Дьяченко.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧЫЛДАРЫ: чедиишкиннер болгаш сорулгалар

«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалдарын, аңаа эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин ханы сонуургал-биле өөренип, таныжып турар. СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш комбинаттың цехтериниң аразында калбарган.

Партияның съезд бүрүзү-ле чуртувустуң чечектелиишкиниң база бир чаа үе-чадазы. Оон чижээн бистиң «Тыва кобальт» комбинаттан безин көрүп болур. Комбинаттың коллективиниң байырлалы — Металлургтуң хүнү-биле кады комбинаттың тургустунганындан бээр 10 чылын байырлап эрттирип турар бис.

Комбинаттың ажыглалга кирген баштайгы айларындан эгелеп-ле коллектив бүдүрүлгениң күчүзүн долу шиңгээдип алыры, планныг онаалдаларны күүседири дээш күжениишкинниг ажылдап келген. «Тыва кобальт» комбинат амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген, эң нарын, чаа бүдүрүлге.

Бо үениң дургузунда комбинатка техниктиг эде дерилгени чорудуп, бүдүрүлгениң берге участокторынга чаартылга, септелгени хөй удаа кылган бис. Абсорбция салбырынче дадарымышкындан дерилгелер ажылдавайн баарга, кыска хуусаа иштинде ийи чаа абсорберни белеткеп, эптеп тургусканы, хоолайларны болгаш күчүлүг насостарны солаан.

Комбинатка эгезинде-ле тургускан автоклав шуут таарышпас болганындан Москваның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларының дузазы-биле автоклавтарның херекселдерин чаартып, соолаңындан оларның бүдүрүкчүлүү 2 катап бедээн.

Дагның нарын байдалдарынга руданың чиңге удазыннарын казып тыварының сайзырангай технологиязын комбинат шиңгээдип алган. Ооң уламындан дагжыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 40 хуу бедээн. 1972 чылда даг цеги руда тывыжының талазы-биле төлевилелде көрдүнген күчүзүн долу шиңгээдип алган болгаш харын-даа ону ажырган. Ол ышкаш артынчы продуктуларны автосамосвалдарга чүдүрерниң схемазын чаартыры негеттинип турар. Амгы үеде Гидроникель институттуң ажылдакчылары артынчыларны хөмериниң гидротранспорт схемазының төлевилелин кылып турар. Ол схеманы ёзугаар мышьяктыг артынчылардан бүдүрүлге шөлүнүң хоранналының болдурбас апаар.

Кобальт-мышьяктыг руданы болбаазырадырының технологтуг схемазын сайзырангайжытканы техника-экономиктиг ажыктыг чорукту улгаттырган. Ооң уламындан аммиактың газтар-биле кады үнер чидярин эвээжээн, кобальтының бараанныг продукциязы 10—12 хуу бедээн. Ынчангаш ол хемчегни боттандырарындан бүдүрүлге чылда 700 муң рубльдиң камналгазын алыр аргалыг болган.

Бүдүрүлгениң төлевилел ёзугаар күчүзүн шиңгээдип, комбинаттың ажылы доктаамалчыдарынга автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязының коллективиниң киирген улуг-хуузун демдеглээри өөрүнчүг. Эрткен 10 чылдар дургузунда лабораторияның ажылдакчыларының күжү-биле комбинатка автоматчыткан таарыштырылганың 39 системазын, автоматчыткан хыналданың 216 системазын шиңгээдип алган болгаш насос станциязы дээн ышкаш чамдык объектилерни автоматчыткан.

Гидрометаллургия цегинде база дыка хөй ажылдар кылдынган. Автоклавтыг салбырның ажылы долузу-биле автоматчыттынган. Автоклавтарда температура деңнелин таарыштыр автоматтыг системаны, дистиллерлиг колоннада болгаш турнуктурукчуларда деңнелдиң хынаарының болгаш таарыштырарының автоматчыткан системазын тургускан.

Бүдүрүлгени сайзырангайжыдары-биле адыннап турар бо хемчеглер бойдусту хирлендирбезинге болгаш ону камгалаарынга улуг салдарлыг. Хоралыг артынчыларны дашкаар үндүр октаары эвээжээн, аммиактың чидириглери 50 хуу кудулаан, мышьяктыг артынчыларның бүдүрүлге шөлүнге токтуруп-шуут болдурбастаан.

Комбинаттың кол фондулары чылдан чылче өзүп турар болгаш амгы үеде 55 миллион рубль четкен. Эрткен 10 чыл дургузунда комбинат 25 миллион рубль түңнүг капитал салышкыннарны шиңгээдип ап, хөй-хөй объектилерни тудуп, ажыглалга киирген. Оларның чамдыызын көргүзерге мындыг: 16544 дөрбелчин метр шөлдүг 29 чурттаалга бажыңын, 18 ажылчын турушту универмагты, 330 тонна картофель шыгжаар складты, 6000 дөрбелчин метр шөлдүг теплицаны, 500 олуттуг Культура ордузун, 280 олуттуг уруглар садын, 50 орунуг профилакторийни комбинаттың коллективи ажыглалга алган.

Комбинаттың тудугжуларында быжыг, найыралдыг коллектив тургустунган. 125 тудугжунуң аразындан 53 кижи 5 чыл ажыр, 22 кижи 10 чыл ажыр ажылдап турар. 3 тудугжуга — Анатолий Петрович Глуховка, Экер-оол Барыкаанович Сатка, Иргит Очур-оолович Мөңгеге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атты тывыскан, 49 тудугжу медальдар болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан. Бызанчы-бетонщиктер М. В. Бадыжык, Ю. С. Ховалыг, И. О. Мөңге, Э. Б. Сат, инженер-геодезист В. А. Ручкин оларның кызымак ажылы мактаалдыг.

1971 чылга деңнээрге, комбинатта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 192,6 хуу, азы барык 2 катап бедээн, а ажылчыннарның саны ол-ла үениң дургузунда 8 хуу эвээжээн. Бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни гидрометаллургия болгаш септелге-механика цехтериниң, автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязының коллективтери чедип алган.

В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чыл оюн таварыштыр 6 коллектив болгаш 31 мурнакчылар Ленинчи хүндүлел бижик-биле шаңнатканы бүгү комбинаттың коллективинге өөрүшкүлүг болуушкун. Оларның аразында гидрометаллургия цегинден В. А. Нестеровтуң ээлчээ, даг цегинден А. Ф. Семыкинниң, В. С. Миткустуң бригадалары, Л. Е. Наумовтуң удурткан токарьлар, В. Г. Елоховтуң баштаан слесарьлар бригадалары, И. П. Бовылевтиң чолаачылар бригадазы, энергоцехтен Н. С. Задулинниң ээлчээ болгаш оон-даа өскелерин чоргаарал-биле адаар бис.

Комбинаттың дериг-херекселдериниң үрелиишкин чок ажылдаарынга, чиг-эттиң, материалдарның, энергия курлавырларының чөп ажыглаарынга бистиң чогаадыкчыларывыстың болгаш чаартыкчыларывыстың киирип турар улуг-хуузу эвээш эвес. Эрткен 10 чыл дургузунда ниитизи-биле 1 млн. 933 муң рубльдиң орулгазын алыр арганы берген, 1058 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге ажыглаан. Эң-не идепкейлиг чаартыкчылар В. П. Самойлов, В. В. Лаврухин, А. А. Колодкин, А. П. Пугачёв, В. А. Мастюгин, Ю. Т. Суслейников, А. А. Ефименко, Э. М. Долаа, М. И. Лазарев, А. С. Волков, Л. Ф. Черникова, Г. П. Павин, С. Ю. Изаксон болгаш оон-даа өскелер болуп турар.

Комбинатта кадрларны белеткээриниң системазы тургустунган. Профтехучилищениң кежээки салбырынга ажылчыннар мергежилди чедип ап, өөренип турар. Ажылчын мергежилге өөредирин болгаш мергежил бедидерин бригадага ийикпе, азы тус-тузунда белеткээр арга-биле база чорудуп турар. Тоску болгаш өңгү беш чылдарда 2091 чаа ажылчынны белеткээн. Чыл санында-ла 200 ажыг ажылчын мергежилин бедидип турар.

1970 чылдан эгелээш, бот-өөредилге-биле дээди өөредилге черлериниң кежээки салбырларынга 34 кижи, техникумнарга 29 кижи өөренип дооскан. Свердловскиниң, Москваның, Ленинградтың өөредилге черлеринге комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчыларындан, албан-хаакчыларындан 114 кижи мергежилин бедидип, өөренгеш келген.

Эрткен 10 чыл дургузунда комбинаттың ажылдакчыларының социал-культурлуг болгаш чурттаалга-амыдырал байдалында дыка хөй өскерилгелер болган. 1970 чылда комбинаттың чурттаалга фондузу 17.538 дөрбелчин метр турган болза, амгы үеде 31306 дөрбелчин метр чедип турар. Азы 1970 чылда кижи бүрүзүнге 5, 82 дөрбелчин метр чурттаалга шөлү онаажып турганындан ам 79 дөрбелчин метр онаажыр апарган. Амгы үеде ниити чурттаалга бажыңнарында чурттап турар өг-бүлелерниң саны эвээжээн. 48 квартиралыг чаа чурттаалга бажыңын тудуп турар. Комбинаттың ажылчыннарының уруглары кадыын экижидип, дыштанырынга Чагытай хөлде пионер лагерин тудкан, аңаа чылдың-на 400 ажыг уруглар дыштанып турар. 2 уруглар садын тудуп, ажыглалга киирген. Терлиг-Хаяда чаа уруглар садын тудуп турар.

Он бирги беш чылда бистиң мурнувуста белен эвес болгаш нарын сорулгалар салдынган. Оларның бирээзинге — комбинаттың минералдыг чиг-эт баазазын калбартыры хамааржыр. Геологтарның шудургу, кызымак ажылының түңнелинде кобальт рудазының чыдар черлери тывылган. Ам моон соңгаар оларны улам-на тодарадып, шинчилээри негеттинер.

Мурнувуста салдынган сорулгаларны боттандырып, коллективтиң бүгү күжүн беш чыл планын күүседиринче мөөңниевшаан, СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры дээш каш дакпыр күжениишкинниг ажылдаар бис.

Ю. КОЛЕТНИКОВ
«Тыва кобальт» комбинаттың директору.

ЧУРУКТА: Хову-Аксы суурнуң ниити хевири.

БАЙЫРЛААЛГА ТУРАСКААТКАН

Өңгү беш чылда кара болгаш өңнүг металлургия шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Ол адырларның ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш чарыжып шаан, ажылдың ажыктыының болгаш шынарын экижидериниң чаа курлавырларын ажыглап турар. Бистиң чуртувуста кайы-даа чурттаазындан хөй каңны болгаш шойну бүдүрүп, демир рудазын казып турар. Продукция бүдүрериниң немей өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызында чедип алдынып турар.

Металлургтарның күш-ажылчы чоннуң хүндүткели-биле бүргеткен. Оларның профессионал байырлалынга тураскааткан байырлыг хурал Москвага июль 18-те болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, В. Э. Дымшиц, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бүдүрүлгениң мурнакчылары база чаартыкчылары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец болгаш ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако олар илеткелдер кылган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери ол адырларның ажыл-ишчилери социалистиг чарышты улам калбартырын, курлавырларны улам долу ажыглаарын бүзүреткен.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Бистиң бригадада, комбинаттың бүгү коллективи-биле бир деңней, партияның XXVI съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарышта киржип, сорук кирген ажылдап турар. 1980 чыл—өңгү беш чылдың доозукчу чылы база ленинчи юбилейлиг чыл болгай. Бригада кежигүннериниң ажыл-ишке кызымак, демниг ажылының түңнелинде гидрометаллургия цегиниң бригадаларының аразында социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап келдивис. Бо чылдың эрткен 6 айларында бригадавыс 4 катап бирги черни, 1 катап ийиги черни ээлээн.

Бригада кежигүннери комбинатта үр чыл ажылдаан бедик мергежилдиг аппаратчиктер Мария Дмитриевна Сабанова, Александра Михайловна Журавлёва олар ажыл-ишке төлептиг улуг-хуузун киирип турарлар. Александра Михайловна бодунуң мергежилинге аныяк ажылчынны өөредип турар. Ол ышкаш фильтрация салбырында аныяк оол Семён Ондар профтехучилищени дооскаш, бистиңде ажылдап кирген, ол ажылга кызымаан көргүзүп, эки ажылдап турар.

Ниитизи-биле комбинатта болгаш бистиң гидрометаллургия цегинде социалистиг чарышты эки организастаан болгаш чарыштың түңнелин ай, квартал санында түңнеп турар. Чарыштың негелделерин ажылдап кылган, ону шыңгыы барымдаалап турар. Түңнелди үндүрерде ажылдың шынарын база бригада кежигүннериниң сагылга-чурумун база барымдаалаар. Бир эвес бригададан кым бир кижи прогул кылган болза, ук бригада планын ажыр күүсетсе-даа, ону шаңналдыг черге киирбес. Чарышты дээштиг организастааны ажылга улуг идигни берип, кижи бүрүзүн онаашкан ажылынга харысалгалыг болдуруп турар. Цехтиң удуртулгазының талазындан (начальниги М. И. Лазарев, технолог В. В. Лаврухин, мастер В. А. Нестеров) ажылды эки организастап, билдилиг удуртуп турарын демдеглээри артык эвес. Олар ажылчыннарга арга-сүмени кадып, дузаны көргүзүп турары бригадаларның, участоктарның ажылынга улуг деткимчелиг.

Мен бодум комбинатта ам 10 чыл ажылдап келдим. Баштайгы хүнден эгелеп-ле гидрометаллургия цегинге аппаратчиктеп кирдим. Оон бөт-өөредилге-биле профтехучилищениң ол талазы-биле салбырын доостум. Ооң соонда ийи чыл иштинде аппаратчиктиң 4—5 разрядын база дужаап алтым.

Ажылымга ынчаар чоорту мергежип, эш-өөрүмден өөренип ап келдим. «Тыва кобальт» — комбинат республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо бүдүрүлгеге күш-ажылчы баштайгы базымнарымны эгелеп, мергежилдиг ажылчын, металлург болдум. Коллективимге чоргаарланыр мен. Мээң ажыл-ижим-даа, өг-бүлемниң-даа амыдыралы комбинадым-биле, төрээн коллективим-биле тудуш холбаалыг. Өг-бүлем ээзи Чечек Ондар база-ла гидрометаллургия цегинде ажылдап турар.

Боттарывыстың байырлалывыс—, Металлургтуң хүнүнге мынчаар чедиишкинниг ужуражып турар бис. Бригаданың мурнунда салдынган сорулга белен эвес: доозукчу чылдың планын хуусаа бетинде күүседир болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры дээш шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээн болгай бис. Ынчангаш бистен хамаарышкан бүгү-ле түвени кылып, каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар бис.

А. ОНДАР,
«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегинде бригадир.

ЧУРУКТА: гидрометаллургия цегинде А. М. Ондарның (солагай талада ийи дугаарында) бригадазының кежигүннери А. М. Лошкарева, М. Д. Сабанова, А. М. Журавлёва, С. С. Ондар болгаш М. А. Сокова.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Партийжи ИНФОРМАЦИЯ

Райком пленуму

СЭКП Төп Комитединиң июнь (1980 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны партияның Бай-Тайга райкомунуң пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол кылган.

Илеткелдиң талазы-биле «Кара-Хөл» совхозта партком секретары К. Х. Адыгбай, Бай-Тал кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында саанчы Р. Х. Билчей, «Мурнакчы» совхозтуң директору Х. Ч. Хертек, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Б. Д. Хеймер-оол болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери база аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели районнуң ажылчы чоннарын партияның ээлчеглиг XXVI съездизинге уткуштур чаа-чаа ажыл-херектерже сорук кииргенин илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Б. БАРБА.

Чылдың бирги чартында

Онгу беш чылдың баштайгы чартында Мөңгүн-Тайганың бүдүрүлге, албан организация черлериниң коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң хуралынга чугаалашкаш, тиилекчилерни тодараткан. Бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларны эки күүсеткеш, райпо коллективи (баштаар черниң даргазы С. Болатмаа, партия эге организациязының секретары К. Ламажык, профместком даргазы М. Ламажык, комсомол организациязының секретары Н. Донгак) чарышка бирги черни алгаш, тиилекчи болган. Ынчангаш ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергениң дипломун тывыскан.

Чарышка ийиги черни алган районнуң харылзаа бөлдириниң коллективинге ийиги чергениң дипломун тывыскан.

Д. КУУЛАР.

Кызыл туктар—мурнакчы коллективтерде

Онгу беш чылдың бирги чартында Өвүрнүң чамдык коллективтери эки көргүзүглерни чедип алган. СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга социалистиг чарыштың түңнелин сайгарып, чугаалажып көрген. Мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эки көргүзүглерни чедип алган «Кызыл Тук» совхозка (директору Б. Кара-Сал, партком секретары З. Ондар, ажылчын комитединиң даргазы М. Бөртүн-оол, ВЛКСМ комитединиң секретары Н. Тюлюш) СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел база ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Ол-ла ажыл-агый малдың баш санын база ооң чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле чарышка тиилекчи болган. Ынчангаш совхозка база шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Мал фермаларының аразынга калбарган чарышка база-ла «Кызыл Туктуң» Саглы-Бажында бригадазы (бригадири Д. К-С. Оюр) бирги черни алган. Сүт-бараан фермаларының аразынга чарышка «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа фермазы (эргелекчизи А. Монгуш) тиилээн. Тиилекчи бригадага болгаш фермага база шилчиир Кызыл туктарны тывыскан.

Ооң-биле кады районнуң бүдүрүлге, албан организация коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелдериниң дугайын ол-ла хуралга чугаалашкан. Районнуң кино четкизин (директору А. Куулар) бо чылдың бирги чартында чарыштың тиилекчизи деп санааш, ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывыскан.

Э. МОНГУШ.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Эрзин суур чыл санында улам чаагайжыттынып турар болгаш оон кудумчуларында чаа тудуглар немежип турар. Суурнуң чурттакчылары бажыңнарының девискээринге тарымал үнүштерни олуртуп, штакетниктерни чаңгыс аай кылдыр чугайлап, ашталгагарыглалды чорудуп турарлар.

Суурнуң чамдык чурттакчыларының талазындан чаагайжыдылга ажылын тоомча чок көөр хөөннер бар. Ынчангаш суурнуң кудумчуларында чедир кылдынмаан пөкпе, азы үрелик штакетниктерни бо-ла көрүп болур. Районнуң коммунал ажыл-агый чери моон мурнунда чылдарда Шуурмактың ыяш ажыл-агый чериндеп белен штакетниктерни эккеп, тургузуп турган. Сөөлгү үеде ындыг хемчег алдынмайн турар.

Суурнуң чурттакчыларының инектерин чайгы үеде кадатче киирген. Ындыг-даа болза чамдык кижилерниң талазындан инектерин эртен көрдүнгөн шагында кадарчыга хүлээдип бербейн, кандыг-даа хайгаарал чокка үндүр сүрүптер чоруктар бар. Олар суур иштинге оъттап хүнзээр. Оон-биле кады чурттакчыларның хаваннары үрелик штакетниктер иштинче киргеш, ыяштарның дазылын казып, оъг-сигенин таптай базып турары канчап-даа таарышпас. Харын-даа бызааларны олче киир сүрүп, оъткара бээр чоруктар бар.

Кудумчуларда, албан организациялар чанында өзүп турар тарымал үнүштерниң суггарылгазында четпестер бар. Коммунал ажыл-агый чериниң суурда тарымал үнүштер суггарары-биле көрдүнген тракторизи хүлээлгезин чедир күүсетпейн келген.

Эрзин суурнуң чаагайжыдылгазының талазы-биле кылдынган ажылдар хөй. Огородтуг, девискээри эки чаагайжыттынган өг-бүлелер эвээш эвес. Ындыг-даа болза чаагайжыдылга ажылында ол четпестер-биле эптешпейн, оңу дарый чайладыры чугула. Бо айтырыгны Эрзин кодээ Совединиң күүскому, районнуң коммунал ажыл-агый чери кичээнгейге [illegible] шиитпирлээр болза эки.

А. ТАВА.

ЭРГЕЛЕРНИ УЛАМ КАЛБАРТКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының үшкү сессиязынга «Улус депутаттарының край, область Советтериниң, автономнуг областарның болгаш автономнуг округтарның улус депутаттарының Советтериниң кол бүрүн эргелериниң дугайында» чаа Хоойлуну хүлээп алган.

Ол документиниң утка-шынары чүдел? Документиниң адындан безин алырга чугаа болза чурттуң административ девискээриниң улуг единицаларында — крайларда, областарда, автономнуг областарда болгаш автономнуг округтарда эрге-чагырганың чер-чер органнарының бүрүн эргелериниң калбартырының дугайында болуп турар-дыр. Совет политиктиг системада бир талазында, ниитилел амыдыралының төпчүттүнген удуртулгазын сайзырангайжыдарынче туруштуг угланыышкын көстүп турар, ийи талазында, эрге-чагырганың адаанда турар органнарының компетенцияларын болгаш чурттуң политиктиг амыдыралынга өзүп турар эң калбак киржилгелиг улус массаларының инициативаларын калбартырынче угланыышкын чоруп турар.

Чижээ, төпчүдүлгеже угланыышкынны чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Бирги ээлчегде, кол «мотору» — планныг экономикалыг социалистиг күрүнениң эрге-ажыктары күштерин болгаш курлавырларны эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаарынга оларны төпчүдерин негеп турары-биле тайылбырлап болур. Моон-биле кады ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хемчээлиниң өскени-биле кады төпчүткен удуртулганың ролю бедиири чугаажок. Оон ангыда экономикага төпчүдүлге болза эң чугула ниити күрүне программаларын, чижээ, Сибирьни шиңгээдип алырын боттандырарынга, адырлар болгаш девискээрлер хөгжүлдезин деңге-деңге дүүштүрериңге, перспективтиг болгаш агар планнаашкыннарны кылырынга чугула болуп турар.

Ынчалза-даа төпчүдүлге — совет боттуг байдалдың талаларының чүгле чаңгызы-дыр. «Экономиканы удуртурун экижидериниң кончуг чугула звенозу — организастыг тургузуну болгаш эргелеп башкарарының методтарын сайзырангайжыдары ол болур деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның отчет илеткелинге демдеглеттинген. Биске демократтыг централизмниң ийи кол чүүлүн хары утда быжыглаары чугула. Бир талазында, төпчүдүлгени хөгжүткеш, ооң-биле ведомствонуң болгаш чер-черниң эрге-ажыын хараар угланыышкыннарга моондакты тургузар. Өске талазында, демократтыг эгелерни, чер-черниң инициативаларын хөгжүдер, удуртулганың үстүкү кезээн үүрмек херектерден чиигедир, шиитпирлерни хүлээп алырының шалыпкыынын болгаш эптиин хандырар херек.»

Ол ийиги угланыышкын ылаңгыя эрге-чагырганың чер-чер органнарының ролюн болгаш бүрүн эргелерин бедидип турарының чижээнден кончуг тода көстүп турар. Чүгле сөөлгү он чыл дургузунда бистиң чуртувуста чер-чер Советтериниң — кодээ, суур, район болгаш хоорай Советтериниң эргелерин дыка калбартып турар үш хоойлуну хүлээп алган болгай. Оларның чаңчылчаан эрге-хүлээлгелериңден — чурт үлетпүрүн удуртурундан, школалар болгаш медицина албан ажылын организастаарындан, ниитиниң корум-чурумун камгалаарындан болгаш өскелерден-даа ангы чаа эрге-хүлээлгелерни оларга берген. Чижээлээрге, ажылчы чоннарны хандырып турар бүгү бүдүрүлгелерни, албан черлерни болгаш организацияларны, а ол ышкаш күрүнениң бүгү чуртталга фондузун, ведомствонуунуң — чамдызын эрге-чагырганың ол органнарының эргелелинге дамчыдып берген. Оларның девискээринде турар, ынчалза-даа ниити эвилел азы республика министерстволарынга чагырткан заводтарның болгаш фабрикаларның ажыл-чорудулгазының хөй талаларын контрольдаар эргени олар база алган.

Совет демократия

Улус депутаттарының крайлар, областар болгаш округтар Советтериниң бүрүн эргелерин калбартыр дугайында чаа хоойлу бо угланыышкынче ээлчеглиг чаа базым болур. Оон туржук ол болза эрге-чагырганың чер-чер органнарының ажыл-чорудулгазының эрге үндезиннерин чаартырын доозуп турар шиитпирлиг болуп турар. (Кодээ болгаш суур, район болгаш хоорай Советтериниң эргелерин болгаш материалдыг аргаларын калбартып турар хоойлуларны мурнунда-ла хүлээп алганын демдеглээн болгай бис).

Крайлар, областар болгаш округтар Советтериниң компетенциязынга хоойлу чаа чүну киргенил? Ол чаа чүүлде эң кол, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң сессияга илеткелинде демдеглээни ышкаш, экономиканың хөгжүлдезинге оларның ролюн күштелдиргени болуп турар.

«Херектиң ужуру болза үлетпүрнү эргелеп башкарарының бистиң чуртувуста күштүг болуп турар адырлар принцивиниң байдалдарында крайларда болгаш областарда ангы-ангы министерстволарга болгаш ведомстволарга чагырткан хөй санныг бүдүрүлгелер болгаш организациялар туруп турар. Оларның четиишкиннииг ажыл-чорудулгазы болгаш улам ыңай хөгжүлдези оларның чер, суг, одалга-энергетика болгаш күш-ажыл курлавырларын чүгле планныг болгаш дүүштүрүлгелиг ажыглаанындан болдунар аргалыг. Ол сорулганы шиитпирлээри бүгү заводтарны болгаш тудугларны оларның чагыртылгазы хамаан чокка хаара тудуп турар комплекстиг көөр чорукту негеп турар. Чаа хоойлу оларга хамаарышкан бүгү девискээрге экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдени удуртурун оларга дааңдырбышаан, крайлар, областар болгаш округтар Советтериниң мурнунга харын чогум-на ындыг сорулганы салып турар.

Ол сорулганы күүседири-биле хоойлу, чижээ, министерстволарга болгаш ведомстволарга оларга чагырткан бүдүрүлгелерниң хөгжүлдезиниң чугула бүгү документилерни, ооң иштинде телевилелдерниң кол-кол көргүзүглерин эрге-чагырганың чер-чер органнарынга бадылалдыры-биле киирерин хүлээдип турар. Оон туржук крайның, областың азы округтуң ажыл-агыйының комплекстиг хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарын барымдаалааш, ам Советтер ол планнарга боттарының эдилгелерин киирип болур, а министерстволар кайы-бир девискээрге улус ажыл-агыйының чогуур адырларын хөгжүдериниң схемазын тургузарда, Советтериниң санал-оналдарын көөрү албан болур.

Крайлар, областар болгаш округтар Советтериниң оларның девискээринге үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң хөгжүлдериңге сонуургалын бедидери-биле хоойлуда эрге-чагырганың ол органнарының бюджедиңге, мурнунда турганы ышкаш, чүгле чурт үлетпүрүнүң эвес, харын республика болгаш бүгү-эвилел чагырыгазында турар заводтарның болгаш фабрикаларның орулгаларының чамдызын шиитпирлээриниң дугайында тускай чүүлдү киирген. Ол ышкаш ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң агар айтырыгларын дүрген шиитпирлээри-биле 1,5 миллиондан ажыг чурттакчылыг крайларның болгаш областарның күүсекчи комитеттериниң чанынга эң-не эргежок болгаш чугула айтырыгларны шиитпирлээриниң оперативтиг штавы ылаңгыг тускай президиумнарны тургузуп болурун хоойлуда көрүп турар.

Крайларның, областарның болгаш округтарның Советтериниң бүрүн эргелерин калбартыры чүгле экономика-биле кызыгаарлаттынмас дээрзи билдингир. Оларга черни, сугларны, чер иштиниң байлаан, атмосфера агаарын болгаш диниг амытаннарны камгалаарын болгаш ажыглаарын эргелеп башкарарын болгаш контрольдаарын, долгандыр турар чүүлдерни камгалаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын хандырарын база даандырып турар. Эрге-чагырганың бо органнарының оларның девискээлеринде турар бүдүрүлгелерниң кана чагырткаңы хамаарылга чокка оларның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажылдаар байдалын экижидериниң, чурттакчы чоннуң ниити билиин болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң, чоннуң чуртталга-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын сайзырангайжыдарының аргаларын база боттуу-биле улгадып турар.

Кысказы-биле чугаалаарга, крайлар, областар болгаш округтар Советтериниң бүрүн эргелериниң дугайында хоойлуну кол-кол чүүлдери мындыгдыр. Ол совет ниитилел хөгжүлдезиниң кончуг чугула ийи угланыышкыннарынга дүгжүп турар дээрзин немеп кагза эки. Бирээде, бо документ болза улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың ажыктын болгаш шынарын бедидери ышкаш ындыг эң чугула сорулганы шиитпирлээринге идиг бээр ужурлуг. Ийиде, чаа хоойлу болза ССРЭ-де бүгү күрүне эргелелин улам ыңай демократчыдарынга болгаш алактың соонда социалистиг демократияны хөгжүдеринге идиг берип турар.

Валерий ТЕЛЕГИН.
(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧУГУЛА САНАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Европага ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг чепсек дугайында айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны эгелээрин саналдааны делегейниң дүшкүүрлүг чоруун эвээжедириниң, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының болгаш чепсеглениишкинни дүжүрериниң херээнге бурунгаар чугула базым болур деп парлалга конференциязынга ЮСФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретариадының төлээлекчизи М. Калезич медеглээн.

Улуг күрүнелер — ССРЭ болгаш АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрерин дүрген соксадыр болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудар талазы-биле онза харысалгалыглар.

Ханойга байырлыг митинг

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет-вьетнам экономиктиг кады ажылдажылганың 25 чылынга тураскааган хөй-ниитиниң байырлыг митингизи аңаа болган.

Экономиктиг кады ажылдажылга дугайында баштайгы дугуржулга акы-дуңмалышкы социалистиг ийи чурттуң аразында хөй талалыг харылзааларны хөгжүдеринге чугула базым болган деп митингиге чүве чугаалааш, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң чазааның премьер-министриниң оралакчызы То Хыу демдеглээн.

Хамаарышпас чорук дээш, хосталга болгаш социализм дээш демиселге вьетнам улустуң тиилелгези Совет Эвилелиниң партиязының, чазааның болгаш улузунуң ак сеткилдиг деткимчезинден болгаш улуг дузаламчызындан чарылбас деп ол онзалап демдеглээн. ВСР-ге хамаарыштыр Пекинниң реакцылыг удуртулгазы өш-өжээнниг политиканы чорудуп турары амгы үениң байдалдарында-даа Советтер чуртту вьетнам улустуң эң-не быжыг туруштуг болгаш шынчы өңнүү болуп турар.

ССРЭ-ниң дузаламчызы болгаш деткимчези болза вьетнам революцияның тиилелгелиг хөгжүлдезиниң ынаныштыг хөгжүлдези болур. Чайгылыш чок тайбыңга ынакшылдыг чорукту империализмниң болгаш реакцияның күштериниң агрессчи хөделиишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкын-биле кады чорудуп турар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг угланыышкынын бис долузу-биле деткип турар бис деп, То Хыу медеглээн.

Ийи чурттуң аразында экономиктиг харылзаалар эге бажындан эгелээш пролетар интернационализмниң, бот-боттарын билчириниң болгаш бүзүрежириниң принциптеринге үндезилеттинген чаа хевирниң делегейниң кады ажылдажылгазының үлегери болган деп митингиге чүве чугаалааш, ВСР-ниң даштыкы херектер министри Ле Кхак демдеглээн.

Ийи чурттуң найыралының болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының чайынналчак илереешкини болза, ССРЭ-ниң болгаш ВСР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчыларының аразында чоокта чаа болган чугаалажыышкыннары, а ол ышкаш геологтуг шинчилелдер чорударынга база нефть биле газты Вьетнамның далайның сыык черлеринге казып тыварынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салганы болур.

Совет-вьетнам экономиктиг кады ажылдажылганың 25 чылы-биле холбаштыр ВСР-ниң партиязының болгаш чазааның удуртукчуларынга эштер Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң чоруткан байырлыг телеграммазын митингиниң киржикчилери адыш часкап турда, Совет чазак делегациязының баштыңы ССРЭ-ниң харылзаа министри Н. В. Талызин номчаан.

ИРАКТЫҢ ХОСТУГ ХЕРЭЭЖЕН ЧОНУ

Ирак ниитилелдиң амыдыралынга херээжен кижиниң ролю хүн келген тудум өзүп турар. Тус чурттуң хөгжүп турар экономиказынга хөй-хөй кадрлар херек, ынчангаш херээженнерни ниитилел бүдүрүлгезинге киириштирериниң эргежок чугулазының дугайында айтырыг улам чидиг-биле тургустунуп турар.

Чоокку үеге чедир-ле, чижээ, 60 чылдарда безин национал ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң чавыс деңнелиниң болгаш феодализмниң хөй-хөй артыышкыннарының ужурунда, ирак херээженнерниң барык 80 хире хуузу республиканың политиктиг, экономиктиг болгаш культура амыдыралынга колдуунда киришпейн турган. 1968 чылдың июль революциязының соонда байдал үндезини-биле өскерилген. Ам ирак чазак херээженнерни хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киириштирер дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Херээженнерниң хосталыышкыны — ирак улустуң улуг социал чаалап алыышкыннарының бирээзи. Тус чурттуң бүгү херээженнери ажылдаар, өөренир, кадыын камгалаар болгаш социал хандырылга алыр талазы-биле эр улус-биле деңэргелиг. Бөгүн Ирактың физиктериниң болгаш химиктериниң 40 ажыг хуузу — херээженнер. Медицина ажылдакчыларының 33 хуузу болгаш чырыдыышкын ажылдакчыларының 35 хуузу база-ла херээжен чон бооп турар. Амгы үеде 80 муң ирак херээженнер республиканың янзы-бүрү үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар. Ол дээрге 60 чылдарның төнчүзүнге бодаарга, оон 10 катап хөй бооп турар. Ирак херээженнер эр улустуң мергежилдерин база шиңгээдип ап турарлар. Ам херээжен ужудукчуну, херээжен инженерни, херээжен архитекторну, Улусчу армияның херээжен офицерин-даа хөйү-биле көрүп болур.

Херээженнерни ажылга хаара тударының айтырыгларын чедиишкиннииг шиитпирлээр дээш чурттуң эрге-чагыргалары үлетпүр, бүдүрүлге черлеринде херээженнерге тускайлаан профессионал-техниктиг белеткелдиң курстарын тургускулаан.

(ПМА).

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ГАВАНА (СЭТА). Төп Атлантикага Кубаның балык тудар флодунуң «Мороборо» болгаш «Хильберто Пико» деп танкер судноларын Марокконуң шериг самолёттарының боолааны дээрбечи хөделиишкиннинге удурланган чагааны КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхаймга Куба Республиканың даштыкы херектер министри Исидоро Мальмиерка чоруткан. Боолаашкынның түңнелинде «Моробороңуң» капитаны өлүрткен, элээн каш далайжылар аарыг-биле балыглаткан. Ийи судноңуң улуу-биле үрелгенин билдингир болгай. Кубаның ажылчы чоннарының оолдары өлген болгаш куба суднолар үрелген кем-буруулуг агрессияны Кубаның чазаа шиитпирлиг-биле буруу шаап турар деп чагаада айыткан. Дээрбечи самолёттар Барыын Сахараның девискээриндей ужуп келген болгаш ынаар дедир ээй берген деп документиде демдеглээн.

Ук халдаашкынның шыгыы шинчизин айытпышаан, куба судноларның хоойлу ёзугаар база тайбың балык тударынга шаптыктааны дээш дорт харысалганы Кубаның чазаа ол сугларның чоогунда шериг баазаларлыг база Каттышкан Штаттарның империалистиг чазааның куткуушкуну-биле хөделип турар Марокко хаан күрүнезиниң чазаанга онаап турар деп, министр айыткан.

Ол эраатанзыг агрессия болза делегей эргезиниң кол нормаларын үрээни, делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга кыжанганы ол болур деп документиде айыткан.

ЧӨҢГЭЭЛЭЭШКИННЕР

ХАНОЙ (СЭТА). ВСР-ге хамаарыштыр Пекин бодунуң чөңгээлиг ажыл-чорудулгазын идепкейжидип, вьетнам-кыдат кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту өөскүтпүшаан турар. Ол дугайын кыдат эжелекчилерниң болгаш гегемонистерниң кем-буруулуг үүлгедиглерин истээр талазы-биле комиссияның ында парлап үндүрген дыңнадыында айыткан.

Эрткен чартык чыл дургузунда кыдат дайынзырактар кызыгаарга боо-чепсектиг 1120 чөңгээлээшкиннерни чоруткан, кыдат солдаттар 500 хире катап вьетнам девискээрже шуруп киргеннер. Кыдаттың шериг агаар-күштериниң самолёттары ийи чурттуң кызыгаарын дургаар хөй удаа ужуп, хөй таварылгаларда ВСР-ниң агаар делгемнеринче шургуп кирип турган. Кыдаттың шериг суднолары Вьетнамның девискээр сугларының кызыгаарларын доктаамал үреп келген. Ол хөделиишкиннерниң түңнелинде хөй санныг вьетнам тайбың чурттакчылар өлүрткен, чурттуң ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирген.

Кызыгаарга боо-чепсектиг чөңгээлээшкиннерни күштелдирбишаан, Пекинниң эрге-чагыргалары ВСР-биле кызыгаарлашкак районнарда бодунуң боо-чепсектиг күштерин көвүдедип, ынаар хөй санныг боо-чепсекти болгаш шериг техниказын сөөртүп эккеп турар, шеригниң улуг хемчээлдиг өөредиглелерин чорудуп турар деп дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Пекин кызыгаарга боо-чепсектиг чөңгээлээшкиннерни болгаш ВСР-ге удур агрессчи чаа дайынны белеткээрин доп-дораан соксадыр ужурлуг.

I WROTE THIS MUSIC

Каттышкан Штаттарның хөй миллион ажылчы чоннары кол эргени — ажылдаар эргени ажыглавайн турар. Хөй муң музыкантылар, чогаалчылар, чурукчулар болгаш уран чүүлдүң өске-даа ажылдакчылары «хостуг америк ниитилелде» ядарангай чурттап турар. Оларның чүгле чогаадыр эргези чок эвес, харын чурттаар эргези чок.

Чурукта: бо караа согурарган композитор диленир ужурга таварышкан. Оон плакадында «Мен бо музыканы бижээн мен» деп каан. Магнитофонга бижээн аялга Нью-Йорктуң кудумчуларының бирээзинде эрткен-дүшкеннерге дыңналып турар.

И. Макуриннин фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы

„Пекинниң-биле демократияның“ ылгавыр демдектери

ТОКИО (СЭТА). Пекинниң парлалгазында полицияның ажылдакчыларының резин моңарны, хол кинчилерин, «күймээнчилерни» хүлүүр тускай хендирлерни болгаш өскелерни-даа ол ышкаш «херекселдерни» ажыглаарының дугайында дүрүмнү парлап үндүрген. «Ол херекселдерни ажыглаарының чурумун» тайылбырлаан ады билдиимес «харысалгалыг ажылдакчының» интервьюзун солун парлаан.

Айыткан хемчеглерни кииргени «чуртка хөй-ниитиниң доктаамал корум-чурумун хандырарынга» болгаш «дөрт сайзырангайжыдыышкыны боттандырып чорударынга бүгү күштерни мөөңнээринге» эргежок чугула деп, «Жэньминь жибао» бадыткаан. «Полицияның чаа херекселдери» ажыглаарының дүрүмүн солунуң болуунуң оон ыңай тайылбырлап турары-биле алырга, Пекинниң амгы удуртулгазының «демократияның ол ылгавыр демдектерин» чуртта өзүп турар таарзынмас чорукту соксадырынга болгаш ниитизи-биле туруп турар корум-чурумну база ёзу-тургузугну шүгүмчүлээрин базарынга ажыглаар деп турарын херечилеп турар.

Полицияның резин моңнарны, хол кинчилерин болгаш хендирлерни массалыы-биле ажыглаарының дугайында кыдат дээди удуртулганың хүлээп алган шиитпири «өске үзел-бодалдыгларны» чок кылыр болгаш хосталгаларны базар ужурлуг истеп сүрүкчү аппаратты күштелдириринче Пекинниң күштүг-биле чүткүп турарын илередип турар. Ол чүүлде — чугаа болза «бодунуң үзел-бодалын калбаа-биле илередириниң хостуунуң» дугайында бооп турар. Ол фактылар-биле каттыштыр Дэн Сяопинниң «Чуртта сыйыы каттыжыышкынының херээнде улуг тиилелгелер дугайында» бодун мактаан медегелдери кандыг үнелиг болурул? — деп оон-биле холбаштыр Пекинде хөй хайгааракчылар чугула айтырыгны салып турарлар.

Кыдаттың полициязының дүжүметтери чоокта чаа ыскаалдар базар чепсекти ажыглаар талазы-биле «дуржулга солчуп», элээн каш империалистиг күрүнелерниң истеп сүрүкчү органнарындан чогуур «дузаламчы» ап, Барыын чүктүң элээн каш чурттарынга чорааннар.

СПОРТТУҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ БАЙЫРЛАЛЫ!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Стадионнуң маңнаар оруктарынга XXI Олимпиаданың организакчызы Монреальдың болгаш Москваның — Олимпиада-80-ниң найысылалының делегациялары бот-боттарынга уткуштур чорупкан. Делегацияларның кежигүннери олимпийжи өңнерниң — ак-көк, сарыг, кара, ногаан, кызыл өңнерниң шуткумалындан бүткен хептерлиг уруглар болгаш XXI база XXII олимпиадаларның эмблемаларын көргүскен туктарлыг чыскаал үдеп чораан.

Чайгылчааның ёзугаар олимпийжи бүрүн эргелиг тук дөрт чыл дургузунда Монреальга шыгжаттынып турган, ам ону ол канада хоорайның төлээлекчилери лорд Килланинге дамчыткан. ДОК-туң Президентизи тукту адыш часкаашкынның үделгези-биле совет найысылалдың делегациязынга хүлээдип берген. Олимпийжи дөрт чылдарның дургузунда ол Москвага кадагалаттынар.

Чечектерни болгаш тураскаал вымпелдерни уруглар Москваның болгаш Монреальдың делегацияларының кежигүннеринге, делегейниң олимпийжи шимчээшкининиң удуртукчуларынга тывыскан.

Олимпийжи оттуң чедип кээриниң байырлыг үези келген. Үш дакпыр олимпийжи чемпион чиик атлет Виктор Санеев холунда факелди тудуп алган стадионга маңнап кирип келген. Баштайгы олимпийжи оюннарның эртип турганы бурунгу Олимпияга хүн херелдеринден кывыскан от найыралдың медээчизи боор. Грецияның, Болгарияның, Румынияның девискээрлерин, Молдавияның, Украинаның, Россияның төп кезээниң черлерин таварты эккелдинген. Ол барык беш муң километр орукту — найыралдың болгаш спортчу алдарның оруун эрткен. Олимпийжи тукту чагыын чаңынга В. Санеев факелди сураглыг баскетболист, Оюннарга дөрт дугаар киржип турар Сергей Беловка дамчыткан.

Стадионнуң чөөн талазында тургузуп каан хүлер аякче углай ак хевис чаттыла берген. Сергей Белов ону дамчыштыр чүгүрүп үнгеш, хып турган факелди бедик көдүрүп, Олимпиаданың киржикчилеринге болгаш аалчыларынга байыр чедирген, факелди аякче чоокшуладыпкан, оон чалар от кыва берген.

Олимпиаданың оду тайбыңның, найыралдың болгаш чаагай эп-сеткилдиң хоорайы — Москваның кырынга ындыг янзылыг кыва берген! Муң-муң көге-буталар Москваның дээринче ужуп үнген.

Отту кыпсып турар үеде композитор Э. Артемьевтиң Пьер де Кубертенниң

О спорт!
Сен—тайбың сен!

деп эгелээн шүлүүнге чогааткан «Спортчу одазы» стадионнуң кырынга чаңгыланып турган.

Спортчуларның олимпий даңгыраа бээр байырланчыг үези келген. Ону алдарлыг совет гимнаст, Олимпиаданың дөрт дакпыр чемпиону Николай Андрианов берген:

— Бүгү спортчуларның мурнундан Олимпий оюннарын эрттирип турар дүрүмнерни маргылдааларга хажык чок сагып, спорттуң ат-алдары болгаш бистиң командаларывыстың чедиишкиннери дээш ёзулуг-ла ак сеткилдиг киржиривисти аазап тур бис.

Алдарлыг совет спортчу, Олимпиаданың үш дакпыр тиилекчизи, делегейниң чеди дакпыр чемпиону Александр Медведь пьедесталга үнүп келген:

— Бүгү судьяларның болгаш албан кижилерниң өмүнээзинден Олимпий оюннарынга хүлээлгевисти, спортчу ёзунуң дүрүмнерин болгаш принциптерин сагывышаан, ылап-топтуг күүседиривисти аазап тур бис — дээн оон үнү стадионга чаңгыланган.

Ажыдыышкынның байырлыг үези Совет Эвилелиниң Гимнизин ырлатканы-биле доозулган.

Трибуна-экранга бүгү кижилерниң сеткил-чүрээн хаара туда берген чаптанчыг Мишка адыгжыгаш хүлүмзүрүп көстүп келген. Ол адыгжыгаш Москва Олимпиадазының талисманыла болгай.

Байырлаашкынның түңнелиниги кезээ — спортчу уран чүүл көргүзүглери эгелээн.

Ол чараш көргүзүгге 16 муң хире спортчулар, бот-тывынгыр болгаш профессионал артистер киришкен. Москваның кыйгыаалгазы дыңналган. Стадионнуң ногаан шөлүнге хүн чайынналы берген. Ол композицияны боттарының оюн көргүзүүн олимпийжилерге тураскааткан совет аныяктарның төлээлекчилери тургускан. Ортузунда — Советтер чуртунуң Күрүне туту. Ону долгандыр хөй национал Совет күрүнени тургузуп турар эвилелдешкен республикаларның туктары бүргээн. Муң-муң спортчулар эптей салып каан ышкаш чуруктарны туктары-биле көргүскен.

А шөлге доллур амгы үениң дүрген темпилери-биле хөглүг, чараш танец болган. Ооң өңнери кончуг дүрген өскерлип турган. «Улустарның найыралы» деп хореография сюитазының киржикчилери челээштиң бүгү өңнерин бодунга сиңирип алган калбак, шапкын агым ышкаш стадионга кирип келген.

Улусчу талантыларның дөзү шынап-ла төнмес! Танцыларның кайгамчык угулзаларында мергежил болгаш чараш чүүлдерниң хөйүнден ниидирлерге удаа-удаа алыш часкаашкыннары боор турган. Дуруяаларның ушканы ышкаш ховирни болдуруп турар белорус танец карак четпес агымныг ховууларга аъттыг кижилиин чүгурткени дег дүрген казах танец-биле солуттунган. Грузиядан келген артистерниң шудургу, шимченгир танцызы украин гопакче шилчээн. Улус чогаадылгазының эң дээре үлегерлеринден тургустунган эң чайынналчак, онзагай уран чүүлдүг оюннарның киржикчилеринге болгаш аалчыларынга Олимпиаданың найысылалынга бүгү он беш эвилелдешкен республикаларның хореография аас-чогаал аңсамбльдери чедирип келген. Ол онзагай фестиваль дүрген халыткан күш ышкаш үш кошкан аъттыг тергениң эрткени-биле доозулган.

Байырлалдың эстафетазын спортчулар хүлээп алган. Күш-культура институттарының студентилериниң көргүскен гимнастика программазы карын. Уругларның оюн көргүзүү өске угулза-биле ылгалган. Оларның көргүскен спортчу танцызы — ол болза ээлгир чараш чорук, поэзия болгаш аныяк чорук боду болган. Спортчуларның чараш дурт-сыннары-биле «аргыттынган» уулзалыг хевистиң төвүнге олимпий одунуң чайнаашкыны ышкаш алдынналчак шокар кожаааларлыг мастерлерниң танцызы кыптыгып үнген. Ону мячыларлыг дүрген композиция солаан.

Оюннарның ажыттынар хүнүнде Лужникиге барып киржир эрге дээш «олимпий конкурузунга» киришкен спортчулар эвээш эвес болган: ол эргени «Спартак», «Буревестник», «Динамо», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилеллериниң эң эки күш-культуржулары, Совет Армияның спорт коллективтери чедип алган.

Стадионнуң шөлүнге канчаар-даа аажок улуг гимнастика залы тургустуна берген. Турниктерге болгаш өске-даа спорт дериг-херекселдеринге янзы-бүрү оюн көргүзүүшкүннери эгелээн. Совет Эвилелиниң чыынды командазының кежигүннери — акробаттар көрүкчүлерге солун көргүзүглерни бараалгаткан.

Ол үеде трибуна-экранда бистиң чаңчыга бергенивис мишка адыгжыгаш пружиналыг дериг-херекселге өрү халып, чаптанчыг оюнун көргүзүп турган.

Төрүттүнген хүнүү чылда чаңгыс катап демдеглээр дугайында уругларның ынак ырызының аялгазынга үдеттирбишаан, бичии уруглар олурткан автопоезд шөлче үнүп келген. Ооң кырынга гимнаст оолдар янзы-бүрү көргүзүглерни кылган.

Автобустардан хөглүг бичии адыгжыгаштар шөлче үне халчып келгеш, зарядка кылыры-биле чыскаалыпкан. Ол көргүзүг уруглар мультфильмин сагындырып кээр. Оон башка хоржок: үүге дээрге адыгжыгаш Олимпиаданың талисманы болгай.

Ооң соонда чаштарында янзы-бүрү бантылар өрээн бичии уруглар шөлге үнүп келген. Олар боттарының ынак өңнүктерин — ойнаар-кыстары-биле ойнап үнүп келгеннер. Уруглар дээрге уруглар-ла болгай: ынчалзажок оларның хөй кезии хүндүлүг аттар — спорттуң мастерлери болгаш спорт мастерлеринге кандидаттар.

Оларның баштайгы олимпийжи оюннары кажан болурул дээрзин чугаалаары берге, ынчалза-даа оларның чамдызы олимпийжилер болур дээрзинге чигзиниг турбас. Совет олимпий бөлүктүң составында оларның үе-чергези — Ереваңдан келген, сугже халыыр пионер Сильва Эмирзян, бистиң командавыстың эң-не аныяа кирип турар ышкажыгай.

Совет спорттуң чедиишкининиң үндезини — ооң массалыында. Бистиң чуртувуста күш-культураны үшкү кижи бүрүзү кылып турар. Олимпий медальдарже орук школачы үеден эгелээр. Школачыларның спартакиадаларын «Бичи Олимпиадалар» деп дүрүм ёзугаар адап турар. Аңаа 30 миллион школачылар киржип турар. Бистиң олимпийжи ыналыышкыннарывыс ол-дур!

Ногаан шөлде —Олимпийжи беш дээрбек. Оларның кайызының-даа ортузунга спортчулар хөй каът пирамидаларны тургускан. Ол көргүзүгнүң кырынга планетаның эң шыырак спортчуларының маргылдааларын ийи неделя дургузунда чырыдар Олимпийжи от хып турган.

Индир-экранга тургустунуп келген глобуска кызыл сылдыс кыва берген—ол болза Москвадыр. Бөгүн олче делегейниң олимпий шимчээшкининиң өндүр чаагай идеалдарынга каттыжып турар бүгү-ле спортчуларның оруу угланган. Ону көргүзүп бүгү делегей Оюннарының найысылалынче Олимпийжи беш дээрбектиң өңүн катаптап турар согунчугаштар глобуска шууржуп турар. «Москва эгелеткен» деп ыр стадионга байырлыы-биле чаңгыланып үнген.

XXII Олимпиаданың Оюннарынга аас-кежиктиг эгелээшкиннер!

А. БЕЛКОВ, Ю. БУРЯК, В. ДЖАЛАГОНИЯ, В. КУЛИКОВ, Г. ХАЧКОВАНЯН.
СЭТА-ның тускай корр.

МОСКВА. Күрүнениң Третьяков галереязы бүгү делегейде хөй миллион кижилерге эки билдингир.

Олимпиада-80-ниң аалчыларынга болгаш киржикчилеринге ол бодунуң эжиин өөрүшкүлүг-биле ажыдып бээр.

Олимпиада-80-ниң хүннеринде галерея бир хүнде 100 чедир экскурсияларны чорудар.

ЧУРУКТА: Күрүнениң Третьяков галереязының кирер эжиинде.

В. Великжаниниң фотозу.

МОСКВА. «Олимпийский» спорт комплекизинге Олимпиада оюннарының элээн каш хевирлериниң маргылдаалары эртер. Ында тускай хөөлбекке сугга эштириниң, сугже халыырының маргылдааларынга эң шыырак спортчулар чыглып келген.

ЧУРУКТА: эштириниң маргылдаалары болур хөөлбектиң ниити хевири.

«МАЛЧЫН» ЛАГЕРЬДЕ

Пионержи хөглүг чай. Республиканың школачылары Тываның каас-чараш бойдус чурумалдыг черлеринде болгаш республикадан дашкаар-даа пионер лагерьлеринде дыштанып, боттарының чайгы дыштанылгазын ажыктыг эрттирип, пионержи хөглүг походтарга киржип, ажыл-ишчилерге улуг дузаны чедирип турарлар.

— Чай дээрге чүгле хостуг дыштанылганың үези эвес-тир. Пионерлер лагерьлерге дыштанып-даа тургаш, ада-иелеринге, төрээн совхозтарынга дузалажып, хөглүг дыштанылга-биле күш-ажылды холбаар ужурлуг. Ылаңгыя мал ажылдыг бистиң районнуң школачылары хой кыргылдазынга-даа идепкейлиг киржип турарлар. А бистиң пионер лагериниң уруглары ада-иелерге база-ла дузалажып, оларга солун программалыг концерттерни бараалгадып турарлар — деп, Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» пионер лагериниң начальниги Люба Салчак чугаалады.

Малчын, мал ажылдыг Мөңгүн-Тайга районга ажыл-херээмниң айы-биле сургакчылап чорааш, бо сөстү катап дыңнаан мен: «Малчын» совхоз, «Малчын» пионер лагери, Малчын аттыг агитквартал, Малчын аттыг уруглар сады... Шынап-ла, бо районнуң пионерлеринден эгелээш, ажылчыларынга чедир бүгү-ле кижилерниң кол сундулалы мал ажылынче угланган. Ынчангаш Люба Салчактың удуртканы пионер лагериниң ажылы малчыннарның ажылы-биле база-ла тудуш холбаалыг. «Малчын» деп атты бо пионер лагеринге тывысканы база аңаа эвес болдур ийин.

«Малчын» пионер лагери бир талазында ээмнерлиг, дагларлыг, а өскезинде эривес булуктарлыг — магалыг чараш ногаан черде турар. Аңаа бирги сезонда 40 ажыг өөреникчи дыштанган. Олар пионержи янзы-бүрү ырларны өөренген, чаа-чаа танцыларны ойнап турар апарган. Ол ышкаш хөй-хөй чаа чүүлдерге пионерлерни оларның башкылары өөреткен. Ылангыя «Аъргa байырлалы», «Чечектер байырлалы», «Нептун байырлалы» дээн ышкаш хөглүг байырлалдарга олар киржип, мага хандыр ырлажып, ойнап хөглээннер.

Пионержи чайгы походка кым ынак эвес боор. Делгем ховулап, янзы-бүрү чечектерлиг аяңнап, шыргай аъргалыг, дагларлыг черлеп, булуктуг хемнерлеп кым чоруксавас боор. Ол походтар чүгле дыштанылгага эвес, а төрээн чериниң каас-байлаан магадап, бойдустуң байлактарын камгалаарынга уругларны өөредиринге ужур-дузалыг. Бойдус башкылары уругларга солун кылдыр чугаалап берип, аңаа ынак болурунга өөредип чорааннар.

Янзы-бүрү темаларга конкурстарны лагерьге эрттирген. Ылангыя «Мээң төрээн черим» деп темалыг чурулга конкурузунга болгаш «Эткир үнер» деп ыры конкурузунга пионерлерниң идепкейлиг киришкенин пионер лагериниң удуртукчулары мактап чугаалаадылар.

Янзы-бүрү маргылдааларга, спортчу оюннарга идепкейлиг киржип, бүгү-ле пионержи ажыл-херектерниң эгелекчилери болуп турар пионерлер ында хөй. Дружина чөвүлелиниң даргазы Радий Хертек, Валентин Иргит, Володя Иргит болгаш оон-даа өскелер лагерьде чоруттунуп турар бүгү-ле ажыл-херектерге эң идепкейлиг киришкеннер.

«Малчын» пионер лагериниң пионерлериниң дыштанылгазын эки организастаар талазы-биле ажылды ооң начальниги, Кызылдың башкы училищезиниң үшкү курузунуң сургуулу Люба Салчак, кижизидикчи башкы, ол-ла училищениң үшкү курсчузу Чодураа Акша-оол олар чогуур негелдезинге чедир тургускан. Пионерлер «Малчын» совхозтуң малчыннарынга солун программалыг концерттерни белеткээш, бараалгатканнар. Поварлар Иргит Аалчыктың, Анюта Иргиттиң белеткээн чемнери амданныг чаагай.

«Малчынның» ийиги сезону эгелей берген. Ам ында районнуң ажыл-агыйларындан болгаш Мугур-Аксындан келген пионерлер дыштанып турар. Пионержи ажыл-херектеринерге чедиишкиннерлиг болуңар, уруглар.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа. 10.50— **«Будильник».** 11.20— **«Эртенги почта».** Музыкалыг программа. 11.50— **«Төөгүнүң ак-көк удазыны».** Документалдыг фильм. 12.05— **«Чурттуң ховуларында».** 12.35—ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Э. Гилельс ойнаар. 13.25— **«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!»** 13.55—**XXII Олимпиаданың оюннары.** Чадаг-терге спорту. Шоссе. 100 км-ге команда аайы-биле чарыш. Баскетбол. Херээженнер. **Италияның шилиндек командазы—Болгарияның шилиндек командазы.** Бокс. Баштайгы маргылдаалар. Кара адары. Пистолет. Түңнел оюн. Чапсарларда болгаш төңгенде— Медээлер. 19.15—**«Бөгүн—Металлургтуң хүнү».** ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанецтиң чугаазы. 19.30—**«Музыкалыг киоск».** 20.00—**«Делегей панорамазы».** 20.30—**«Чиптиң ужуралдары».** Мультфильм. 20.55—XXII Олимпий Оюннарынга тураскааткан концерт. Кремльдиң съездилер Ордузундан. 22.30—**«Үе».** Информастыг программа. 23.00—01.10— **XXII Олимпиаданың оюннары.** Футбол. **ССРЭ-ниң шилиндек командазы—Венесуэланың шилиндек командазы.** 2-ги ужуражылга. Кара адары. Пистолет. Түңнел оюн. Эжиндиришкин. Түңнелдер. Аар атлетика. Түңнелдер. Төңгенде— Медээлер.

ИЮЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.35 —Олимпиаданың хүн демдеглели. 11.10 —**«Ынак шүлүктеривис»** 11.40 —РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның ниити ырызының концерти. 12.30 — Уругларга фильм. **«Бүгүдеге чажыды-биле».** Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.35 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 13.55 — XXII Олимпиаданың оюннары. Эжиндиришкин. Баштайгы оюннар. Классиктиг хүреш. Баштайгы маргылдаалар. Баскетбол. Эр улус. **Сенегалдың шилиндек командазы—Югославияның шилиндек командазы.** Кара адары. Биче калибрлиг винтовка. Түңнел. Бокс. Баштайгы маргылдаалар. Академиктиг эжиндиришкин. Херээженнер. Баштайгы көргүзүглер. Суг полозу. **Швецияның шилиндек командазы — Италияның шилиндек командазы.** Чапсарда болгаш төңгенде — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.20— Телемедээлер. 19.35 —**«Камнаага болгаш хумагалыг чорук дээш:** 19.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10— **«Мурнакчы дуржулга— бүгү улустуң байлаа» «БАМ. 1980 чыл».** 2-ги дамчыдылга. 20.40 — Поляк улустуң национал байырлалы — Польшаның катап тургустунган хүнүнге уткуштур Польша Улус Республиканың телевидение программазы. 22.30—**«Үе».** Информастыг программа. 23.00— **XXII Олимпиаданың оюннары.** Эжиндиришкин. Түңнелдер Сугже шурааашкын. Трамплин. Херээженнер. Түңнелдер. Аар атлетика. 01.00—01.20— **Бөгүн делегейде** деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 —Мультфильмнер программазы: **«Частырыглар ортулуу», «Будуктар оорлары».** 18.45—Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 19.15—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.20 — Дон казактарының ыры болгаш танцының күрүне ансамблиниң күүселдези. 19.50 — **«Москва».** Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.10—21.00 — **«Шимээнниг бал үезинде».** Фильм-концерт.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 23—25 градус изиир, дүне 15—20 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, дымыраалып чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25—27 градус изиг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Истекчи»** (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, **«Кызыл галстуктар»** 11.00 14.20, **«Отта оазис»** 12.40, 16.50, 18.40 (узаткан), 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Берлах комиссарның сөөлгү херээ»** 10.10, 12.00, 14.00 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, **«Айлан-куш»** 11.00, **«Арага тигикчилери»** 13.00, **«Адела кежээки чемин чивээн»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Өскелерниң болүү»** 13.30, 15.00, 16.30, **«Гарри биле Уолтер Нью-Йоркче чорупканнар»** 18.00 (узаткан), 20.10 шактарда.

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Рингиже кыйгыртырган»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, **«Истекчи»** (2 сериялыг) 11.00, 14.50, 17.50, 20.40 шактарда.

ЧАА НОМ

Тыва бижиктиң бежен чыл болган төөгүлүг оюнга уткуштур Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң организастааны «Тыва бижик, дыл болгаш литература» деп аттыг эртем-шинчилел чыынды номун үндүрген. Ук чыынды орус дылга үнген.

Бо чугула чаа ажыл тыва бижиктиң чогааттынганындан бээр бежен чылынга тураскааттынган, ооң кол авторлары дыл, литература, төөгү эртемденнери болуп турар. «Тыва бижиктиң 50 чыл болганынга» деп эге чүүлдү төөгү эртемнериниң кандидады Г. Ч. Ширшин бижээн. Тыва улустуң бижиин үндезилеттинип чогааттынганындан бээр бежен чыл болганы алдарлыг, уттундурбас үеде демдеглеттинген, делегей пролетариадының гениалдыг баштыңчызы, улуг революсчу болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 хар харлаанын совет улус улуг хей-аът кириишкиниг байырлап эрттиргенин эш Ширшин бодунуң чүүлүнге демдеглээн.

Тываның культура тургузуушкунунуң улам ынайгы хөгжүлдезинге тыва бижиктиң деңнел чок ужур-дузазының дугайында делгереңгей чүүлдү Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку бижээн. «Бижик билбес чоруктан — бүгү ниити ортумак өөредилгеже» деп эгелиг чүүлдүң автору — Тыва АССР-ниң улус чырыдыышкын министри Н. С. Конгар. Эртем докторлары Ш. Ч. Сат-биле Н. А. Сердобов, эртем кандидаттары Ю. Л. Аранчын, Д. А. Монгуш, Б. И. Татаринцев, Д. С. Куулар болгаш өске-даа эртемденнерниң чүүлдерин чыынды номда кииргилээн.

С. САНДЮ.

ДУЗА ЧЕДИРИП ӨӨРЕН

Билбес черге барып, кайы-хамаан чок сугга эштири, бедиктен сугже шурааары, чуга дош кыры-биле кылаштаары— кижиге дыка айыылдыг. Мындыг дөскел чок чоруктуң уржуундан айыылга таваржып, амы-тынындан чарылганнар база бар. Сугга дүшкен кижилер колдуунда албыгыышкындан өлген болурун медицина бадыткап турар.

Суг тырттынышкыны канчап болу бээрил? Ол дээрге тыныш органнарынга сугнуң азы өске-даа суук чүүлдүң дуй чыдыптары болур. Кижи шалбаага, оон турзжук ваннада сугга безин суг тырттынып каап болур.

Хенертен соок чүве киргениңден, хөлүн эрттир корткаанындан тыныш органнарының болгаш чүректиң доктаай бээри, кулак барабанынче соок сугнуң кире бээри — суг тырттынышкыны болур. Ол кончуг дүрген болур. Айыылга таварышкан кижини сугдан уштуп келирге, ооң думчуундан көвүк, суг төгүлбес таварылгалар база турар. Суг тырттынган кижи суг дүвүнге 10 хире минута безин чыткаанда тыңгарып ап болурунуң аргазы бар.

Сугга дүшкен кижи баштайгы дээрезинде суг дүвүнге бир дүжүп, бир оон үнүп кээп турган таварылгаларда тыныш органнарын дамчыштыр хөй суг кире бээр. Ындыг кижини сугдан уштуп эккээрге, ооң дамырлары шаарарып, аксы-думчуундан көвүк төктүп турар. Оон хөрээнче баскылаарга үнер көвүк дыка хөй болур. Ынчаар сугга дүшкен, суг адаанга 3—6 минута болган кижини база камгалап ап болур.

Сугга дүшкен кижиниң өкпезинче хөй эвес хемчээлдиг суг кире бээр, оон-биле кады айыылга таварышкан кижи сугну дыка хөйнү пактаптар. Кижиниң хырнын иүгүүрга ижинде кирген суг төктү бээр.

Черле, ынчаш сугга дүшкен кижини баштай көөрге өлүг дег сагындырар. Ынчалза-даа ону «диргизер» дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаар херек. Айыылга таварышкан кижини сугдан дүрген уштуп, ооң аксы-думчуунче кирген элезин-довуракты дүрген арыглап кааптар херек. Оон уламчылыр-ла сугга дүшкен кижиниң доңгайтыр каггаш, ийи холдап ону силгиир. Ынчан ооң иштинче кирген суг төктү бээр. Кылымал тындырыышкынны база уламчылыр кылыры чугула. Ол үеде секунда бүрүзү үнелиг. Баштай оон аксы-думчуунче үрер, ону бир минутада 16—20 катап кылыр. Чүрекке массажты катай кылыр, ону минутада 60 катап чорудар.

Н. КУДРЯВЦЕВ,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының эмчизи.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Алтайның көдээ ажыл-агый институду 1980-81 өөредилге чылында даараазында. факультеттерге студентилер хүлээп алыр:

Агрономия факультеди эртемден-агрономнарны белеткээр.

Зооинженер факультеди — зооинженерлерни белеткээр.

Ветеринария факультеди — мал эмчилерин белеткээр.

Экономика факультеди — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономист-организакчызы болгаш көдээ ажыл-агыйга бухгалтер учедунуң талазы-биле экономистерни белеткээр.

Көдээ ажыл-агый механизациязының факультеди калбак профильдиң инженер-техниктерин белеткээр.

Гидромелиорация факультеди — гидромелиорация талазы-биле инженер-гидротехниктерни белеткээр.

Факультеттерге өөрениириниң хуусаазы: агрономия факультединге — 4 чыл 7 ай; зооинженер факультединге — 4 чыл 9 ай; ветеринария факультединге, көдээ ажыл-агый механизациязының болгаш гидромелиорация факультеттеринге — 5 чыл, экономист организакчы тускай эртемни чедип алырынга 4 чыл 7 ай, бухгалтер учедунуң талазы-биле экономист тускай эртемни чедип алырынга 4 чыл 3 ай.

Хүлээп алырының дүрүмүн ёзугаар институтка кирип алыр.

Институтка кирерин күзээннерге ортумак школаның хемчээли-биле шылгалда дужаар: зооинженер, ветеринария болгаш агрономия факультеттеринге — биологияга, химияга, физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (сочинение), экономика факультединге — математикага, биологияга болгаш географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (сочинение), механизация болгаш гидромелиорация факультеттеринге — математикага (бижимел-биле болгаш аас-биле, физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (сочинение). Шылгалдаларны ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунуң бадылаан программаларын ёзугаар чорудар.

Шуут өөрениирин күзээннерниң билдириишкиннерин **июль 31-ге чедир хүлээп алыр, шылгалдаларны август 1-ден 15-ке чедир** чорудар.

Шуут өөренири-биле институтка киргеннерни айда 40—45 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар.

Херегзээннерге ниитиниң чуртталга бажыңын бээр.

Институттуң ректорунга билдириишкинге даараазында документилерни кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), сөөлгү ажылдап турар черинден азы өөренип турган черинден характеристика, ажыл стажының дугайында шынзылга (күш-ажыл дептеринден уштап бижимел), 3х4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук, № 268 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы; паспортун, шериг билетин, киир бижидилге херечилелин боду эккеп көргүзер.

Документилерни даараазында адресче чорудар: **667000 Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30, Көдээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи, телефон 2-41-44.**

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1732.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01343